ONY VEDIA

SÁRA DANIELOVÁ

Dvanásť žien, dvanásť príbehov

RÓMSKE ADVOKAČNÉ A VÝSKUMNÉ STREDISKO
Roma Advocacy and Research Center

ONY VEDIA

SÁRA DANIELOVÁ

2026

Názov: Ony Vedia
Autor: Sára DANIELOVÁ

RECENZENTI: Mgr. Kristína Maková

Publikácia vznikla ako výstup projektu ONY VEDIA, ktorý je financovaný z prostriedkov DALAN FUND a realizovaný v spolupráci s Rómskym advokačným a výskumným strediskom (RAVS).
Projekt ONY VEDIA sa zameriava na zviditeľňovanie príbehov, skúseností a profesijných dráh rómskych žien. Jeho cieľom je prispievať k odbúravaniu stereotypov a podporovať vnímanie rómskych žien ako osobností s rozmanitými identitami, kompetenciami a životnými skúsenosťami.

© Sára Danielová, 2026
© Rómske advokačné a výskumné stredisko, 2026

Vydavateľ: Rómske advokačné a výskumné stredisko

ISBN 978-80-570-8767-0 (tlačené vydanie)
ISBN 978-80-570-8766-3 (elektronické vydanie)

Obsah

Predslov....4
ÚVOD....6

Kým ich
vidíme?....10

Rómska žena vo verejnom priestore: viditeľná, ale ako?
....14

Keď je viditeľný pôvod ale nie odbornosť....16
Pasca „výnimočnej Rómky“....18
Nie jeden nový obraz, ale mnoho obrazov....20

ONY VEDIA....22
Beáta – Vedieť si vybrať vlastnú cestu....26
Petra – Vedieť niesť zodpovednosť....32
Sabina – Vedieť, ako sa zachovať....38
Zuzana – Vedieť pomenovať, čo sa deje....44
Lenka – Vedieť vidieť človeka....52
Sára – Vedieť, kedy konať....58
Timea – Vedieť, prečo to robím....66
Monika – Vedieť, kedy zasiahnuť....72
Beata – Vedieť pracovať s ľuďmi....79
Ester – Vedieť si vytvoriť vlastné miesto....85
Anetta – Vedieť sa postaviť pred druhých....91
Sára – Vedieť, prečo rozprávam ich príbehy....97

ZÁVER....105
Zoznam použitej literatúry....107

Table of Contents

Foreword.....5
INTRODUCTION.....7
Through Whose Eyes Do We See Them?.....11
Roma Women in the Public Sphere: Visible, But How?.....15
When Ethnic Origin Is Visible, but Expertise Is Not.....17
The Trap of the "Exceptional Roma Woman".....19
Not One New Image, but Many Images.....21

THEY KNOW.....23
Beáta – Knowing How to Choose Your Own Path.....27
Petra – Knowing How to Take Responsibility.....33
Sabina – Knowing How to Respond.....39
Zuzana – Knowing How to Name What Is Happening.....45
Lenka – Knowing How to See the Person.....53
Sára – Knowing When to Act.....59
Timea – Knowing Why I Do It.....67
Monika – Knowing When to Intervene.....73
Beáta – Knowing How to Work with People.....80
Ester – Knowing How to Create a Place of Your Own.....86
Anetta – Knowing How to Stand Up Before Others.....92
Sára – Knowing Why I Tell Their Stories.....98

CONCLUSION.....106
References.....107

Predslov

Táto kniha nevznikla preto, aby dokazovala, že rómske ženy môžu byť úspešné.
Nemusia to dokazovať.
Ako Rómka som sa počas života mnohokrát stretla s tým, že ľudia mali predstavu o tom, kto som, ešte skôr, než ma spoznali. Niekedy stačilo priezvisko, inokedy vzhľad alebo informácia o mojom pôvode. Jedna časť identity zrazu dokázala prekryť všetko ostatné – vzdelanie, prácu, ambície, názory aj úplne obyčajné veci, ktoré zo mňa robia človeka.
Postupne som si uvedomila, že podobne sa často pozeráme aj na iné rómske ženy. Hovoríme o nich, skúmame ich, hodnotíme ich životy.
Oveľa menej priestoru však dostávajú na to, aby samy rozhodli, o čom chcú hovoriť. Preto vznikol podcast *Ony vedia* a neskôr aj táto kniha.
Nechcela som sa zdravotníčky pýtať iba na rómske zdravie, pedagogičky iba na rómske deti či policajtky predovšetkým na jej etnický pôvod. Chcela som sa ich pýtať na to, čo vedia. Na ich prácu, rozhodnutia, úspechy, chyby, vzťahy, sny aj každodenný život. Neexistuje totiž jeden príbeh rómskej ženy a táto kniha sa ho ani nesnaží vytvoriť. Je pozvaním počúvať. Pretože príliš dlho sa o rómskych ženách hovorilo.

Teraz hovoria ony.

Preface

This book was not written to prove that Roma women can be successful.
They do not have to prove it.
As a Roma woman, I have often experienced people forming an idea of who I was before they even got to know me. Sometimes, all it took was my surname; other times, it was my appearance or simply knowing about my ethnic background. Suddenly, one aspect of my identity could overshadow everything else: my education, my work, my ambitions, my opinions, and even the ordinary things that make me who I am.
Over time, I realised that other Roma women are often viewed in much the same way. We talk about them, study them, and judge their lives.
Yet they are given far fewer opportunities to decide for themselves what they want to talk about. This is why the podcast Ony vedia (They Know) was created, followed later by this book.
I did not want to ask a healthcare professional only about Roma health, an educator only about Roma children, or a police officer primarily about her ethnic background. I wanted to ask them about what they know. About their work, decisions, achievements, mistakes, relationships, dreams, and everyday lives.
There is no single story of a Roma woman. And this book does not attempt to create one.
It is an invitation to listen.
Because for far too long, Roma women have been spoken about.

Now, they speak for themselves.

Úvod

Životy žien nemožno uzavrieť do jednej predstavy o tom, kým sú alebo akú cestu by mali nasledovať. Formuje ich rodina, vzdelanie, práca, materstvo, prostredie, príležitosti, rozhodnutia aj prekážky. Žiadna z týchto skúseností však človeka nevystihuje úplne.

Platí to aj o rómskych ženách. Napriek tomu sú vo verejnom priestore často predstavované najmä prostredníctvom svojej etnicity, sociálneho postavenia, diskriminácie či materstva.

Za týmito témami však zostávajú konkrétne ženy a ich rozdielne životné príbehy. *Ony vedia* prináša príbehy dvanástich žien s rozdielnymi profesijnými a osobnými skúsenosťami.

Kniha vychádza z rozhovorov vznikajúcich v rámci rovnomenného podcastu, ktoré dopĺňajú autorské reflexie o identite, práci, vzdelaní, rodových očakávaniach a každodennom živote. Je rozdelená do kapitol, ktoré prepájajú jednotlivé príbehy s témami, ktoré tieto ženy svojimi skúsenosťami otvárajú. Prostredníctvom ich rozprávania ponúka čitateľom možnosť nahliadnuť do rozmanitosti životných ciest, profesijných rozhodnutí a skúseností, ktoré nemožno vysvetliť iba na základe etnickej príslušnosti. Zároveň vytvára priestor na zamyslenie sa nad tým, ako si vytvárame predstavy o druhých ľuďoch a do akej miery tieto predstavy ovplyvňujú stereotypy a očakávania spoločnosti.

Cieľom knihy nie je povedať, aké sú rómske ženy. Jej posolstvom je vytvoriť priestor, aby konkrétne ženy mohli povedať, aké sú ony.

Introduction

Women's lives cannot be reduced to a single idea of who they are or what path they should follow. Their lives are shaped by family, education, work, motherhood, their environment, opportunities, decisions, and obstacles. Yet none of these experiences can fully define a person.

The same applies to Roma women. Nevertheless, in the public sphere, they are often portrayed primarily through the lens of their ethnicity, social status, discrimination, or motherhood. Behind these themes, however, are individual women with their own distinct life stories. Ony vedia presents the stories of twelve women with diverse professional and personal experiences.

The book is based on interviews conducted as part of the podcast of the same name, complemented by the author's reflections on identity, work, education, gender expectations, and everyday life. It is divided into chapters that connect individual stories with the broader themes raised by these women through their experiences. Through their narratives, the book offers readers an opportunity to explore the diversity of life paths, professional choices, and experiences that cannot be explained solely by ethnic identity. At the same time, it encourages reflection on how we form perceptions of other people and the extent to which these perceptions are influenced by stereotypes and societal expectations.

The aim of this book is not to define what Roma women are like. Its message is to create a space where individual women can speak for themselves and express who they truly are.

Predstav si, že vojdeš do miestnosti a ešte skôr, než prehovoríš, už o tebe niečo vedia. Ale nič z toho nie je tvoj príbeh.

- Sára Danielová

TERAZ HOVORIA ONY.

Imagine walking into a room and, before you even speak, people already think they know who you are. But none of thatis your story.

- Sára Danielová

NOW, THEY SPEAK FOR THEMSELVES.

Kým ich vidíme?

Rómske ženy vo verejnom priestore vidíme. Vidíme ich v médiách, televíznych reportážach, na sociálnych sieťach, vo verejných diskusiách aj v príbehoch, ktoré o nich rozprávajú iní. Samotná viditeľnosť však ešte neznamená, že ich skutočne poznáme.

Dôležité totiž nie je iba to, či sú rómske ženy viditeľné, ale ako sú viditeľné. Ak sa určité obrazy opakujú dostatočne dlho, môžu začať pôsobiť ako samozrejmosť. Jednotlivá žena sa potom môže strácať za predstavou, ktorú si o skupine vytvorila spoločnosť ešte skôr, než dostala príležitosť sama prehovoriť. Namiesto jej povolania, skúseností, schopností, rozhodnutí či životnej cesty môže ako prvá vystúpiť do popredia jej etnická príslušnosť. Keď sa pozeráme na rómsku ženu, koho vlastne vidíme? Vidíme konkrétnu ženu alebo obraz, ktorý sme sa o rómskych ženách naučili? Vidíme jej identitu, alebo aj jej kompetenciu? Vidíme pedagogičku, zdravotníčku, policajtku, výskumníčku, či pracovníčku alebo predovšetkým Rómku, ktorej profesijný a osobný príbeh začneme automaticky vysvetľovať prostredníctvom jej pôvodu?

Problémom pritom nie je samotná viditeľnosť rómskej identity. Tá nemusí byť potláčaná ani odsúvaná do úzadia. Je prirodzenou súčasťou života mnohých žien a môže byť zdrojom príslušnosti, skúsenosti aj hrdosti. Problém vzniká vtedy, keď sa z jednej časti identity stane jediný rámec, cez ktorý je človek interpretovaný. Rómska žena totiž nie je iba Rómkou. Jej život môže tvoriť vzdelanie, práca, materstvo, rodina, ambície, pochybnosti, úspechy, zlyhania, každodenné rozhodnutia aj úplne obyčajné skúsenosti, ktoré nemajú s jej etnickým pôvodom nič spoločné.

Who Do We See Them As?

We see Roma women in public life. We see them in the media, television reports, on social media, in public discussions, and in stories told about them by others. But visibility alone does not mean we truly know them.

What matters is not only whether Roma women are visible, but how they are portrayed. When certain images are repeated often enough, they can begin to seem natural. An individual woman may then disappear behind an image society has created of her group before she has even had the chance to speak for herself.

Instead of her profession, experiences, abilities, decisions, or life journey, her ethnicity may come first.

When we look at a Roma woman, who do we actually see? Do we see an individual woman or an image we have learnt to associate with Roma women? Do we see her identity, or also her expertise? Do we see a teacher, nurse, police officer, researcher, or worker? Or do we see, above all, a Roma woman whose professional and personal story we automatically explain through her ethnicity?

The problem is not the visibility of Roma identity itself. It does not need to be suppressed or pushed aside. It is a natural part of many women's lives and can be a source of belonging, experience, and pride.

The problem arises when one part of a person's identity becomes the only lens through which they are understood.

A Roma woman is not only Roma. Her life may include education, work, motherhood, family, ambitions, doubts, achievements, failures, everyday decisions, and ordinary experiences that have nothing to do with her ethnicity.

Napriek tomu môže byť vo verejnom priestore práve etnicita tým, čo ostatné časti jej identity prekryje.
Nehľadám odpoveď na otázku, aké rómske ženy sú. Takáto odpoveď totiž neexistuje.
Namiesto toho sa snažím nájsť vysvetlenie, ako sa vytvárajú obrazy rómskych žien, ktoré obrazy sa opakujú, ktoré zostávajú neviditeľné a čo sa stane, keď ženy dostanú priestor hovoriť samy za seba.

Pretože možno nestačí, aby boli rómske ženy vo verejnom priestore viac viditeľné. Dôležité je, kým im dovolíme byť, keď ich konečne vidíme.

Yet in public life, ethnicity may be precisely what overshadows all other parts of her identity.

I am not looking for an answer to the question of what Roma women are like. Such an answer does not exist.

Instead, I seek to understand how images of Roma women are created, which images are repeated, which remain invisible, and what happens when women are given the space to speak for themselves.

Because perhaps making Roma women more visible in public life is not enough. What matters is who we allow them to be when we finally see them.

Rómska žena vo verejnom priestore: viditeľná, ale ako?

Mediálna viditeľnosť sama osebe neznamená rovnocennú reprezentáciu. Kroon et al. (2016) pri analýze 825 článkov z piatich európskych krajín, vrátane Slovenska a Českej republiky ukázali, že Rómovia boli v spravodajstve často rámcovaní prostredníctvom problémových udalostí a duality obete a páchateľa. Sedláková (2021) pri televíznom spravodajstve identifikovala dlhodobé opakovanie obrazov skupín, detí, mladých ľudí a prostredia sociálneho vylúčenia, zatiaľ čo reprezentácie Rómov v autoritatívnych pozíciách chýbali. Pri rómskych ženách sa k etnickej stereotypizácii pridávajú rodové obrazy.

Historické reprezentácie často pracovali s exotizáciou, sexualizáciou a predstavou „inej" ženy (Alba Pagán & Vasileva Ivanova, 2020). Dôležité preto nie je iba to, či sú rómske ženy vo verejnom priestore prítomné, ale v akých rolách sú opakovane prítomné a ktoré roly zostávajú mimo pozornosti.

Hnízdo Dianišková (2023) pri analýze mediálnej reprezentácie úspešných rómskych žien v Česku a na Slovensku ukazuje ďalší paradox. Aj pozitívny príbeh môže byť rámcovaný tak, že žena je predstavená ako výnimočný prípad na pozadí implicitne negatívne vnímanej skupiny. Pozitívna viditeľnosť teda ešte neznamená normalizovanú viditeľnosť.

Preto je dôležitejšia otázka „Ako sú rómske ženy viditeľné?" než jednoduchá „Sú viditeľné?". Ak sa rómska odborníčka objavuje vo verejnom priestore iba pri témach diskriminácie alebo rómskej komunity, jej hlas je síce prítomný, no rozsah jej kompetencie môže zostať zúžený na etnicitu.

Roma Women in the Public Sphere: Visible, But How?

Media visibility alone does not mean equal representation. In an analysis of 825 articles from five European countries, including Slovakia and the Czech Republic, Kroon et al. (2016) showed that Roma were often portrayed in news coverage through problematic events and the victim–perpetrator divide.

Sedláková (2021) identified the repeated portrayal of groups, children, young people, and socially excluded environments in television news, while representations of Roma in positions of authority were absent.

For Roma women, ethnic stereotypes are accompanied by gender stereotypes. Historical representations often involved exoticisation, sexualisation, and the image of the "other" woman (Alba Pagán & Vasileva Ivanova, 2020).

What matters, therefore, is not only whether Roma women are present in public life, but which roles they repeatedly occupy and which remain overlooked.

Hnízdo Dianišková (2023), in her analysis of media representations of successful Roma women in the Czech Republic and Slovakia, highlights another paradox. Even a positive story can be framed in a way that presents a woman as an exceptional case against the background of a group implicitly perceived negatively.

Positive visibility, therefore, does not necessarily mean normalised visibility.

That is why the question "How are Roma women represented?" matters more than simply asking "Are they visible?"

If a Roma expert appears in public discussions only when the topic concerns discrimination or the Roma community, her voice may be heard, but her expertise may still be reduced to her ethnicity.

Keď je viditeľný pôvod ale nie odbornosť

V tejto publikácii sa pracuje s rozlíšením medzi viditeľnosťou identity a viditeľnosťou kompetencie. Viditeľnosť identity nastáva vtedy, keď je žena vnímaná predovšetkým ako príslušníčka etnickej skupiny. Viditeľnosť kompetencie znamená, že verejnosť registruje aj jej odbornosť, profesiu, skúsenosť a schopnosť hovoriť autoritatívne o témach, ktoré nemusia súvisieť s jej pôvodom.

Tieto dve roviny sa nevylučujú. Cieľom nie je urobiť rómsku identitu neviditeľnou. Ide o to, aby nebola jediným vysvetlením ženy a jej práce. Rómska lekárka môže hovoriť o zdravotníctve, policajtka o bezpečnosti, pedagogička o vzdelávaní a výskumníčka o svojom výskume bez toho, aby bol každý ich verejný vstup automaticky premenený na „rómsku tému“. Tento rozdiel je dôležitý aj pre profesijnú identitu. Výskumy profesionality ukazujú, že profesijné „ja“ sa formuje nielen vedomosťami a pracovnou skúsenosťou, ale aj tým, ako človek svoju profesiu interpretuje a ako je v nej uznávaný druhými (Kasperiuniene & Zydziunaite, 2019; Barbour & Lammers, 2015). Ak okolie opakovane číta profesijnú cestu rómskej ženy cez etnicitu, môže jej pripisovať očakávania, ktoré na kolegov z majority nekladie.

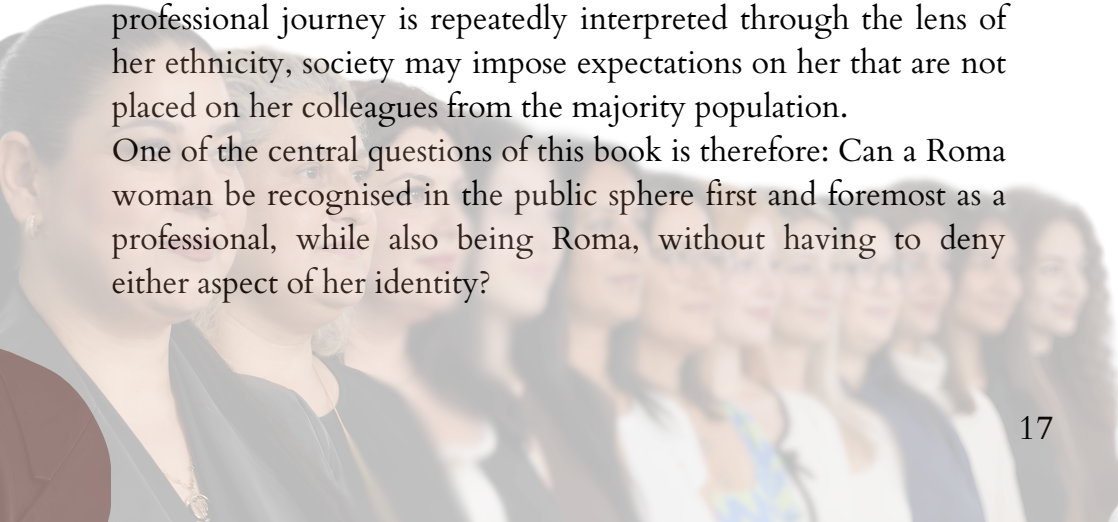
Jednou z ústredných otázok knihy preto je: Môže byť rómska žena vo verejnom priestore najskôr odborníčkou a zároveň Rómkou, bez toho, aby musela ktorúkoľvek z týchto častí identity popierať?

When Ethnicity Is Visible, but Expertise Is Not

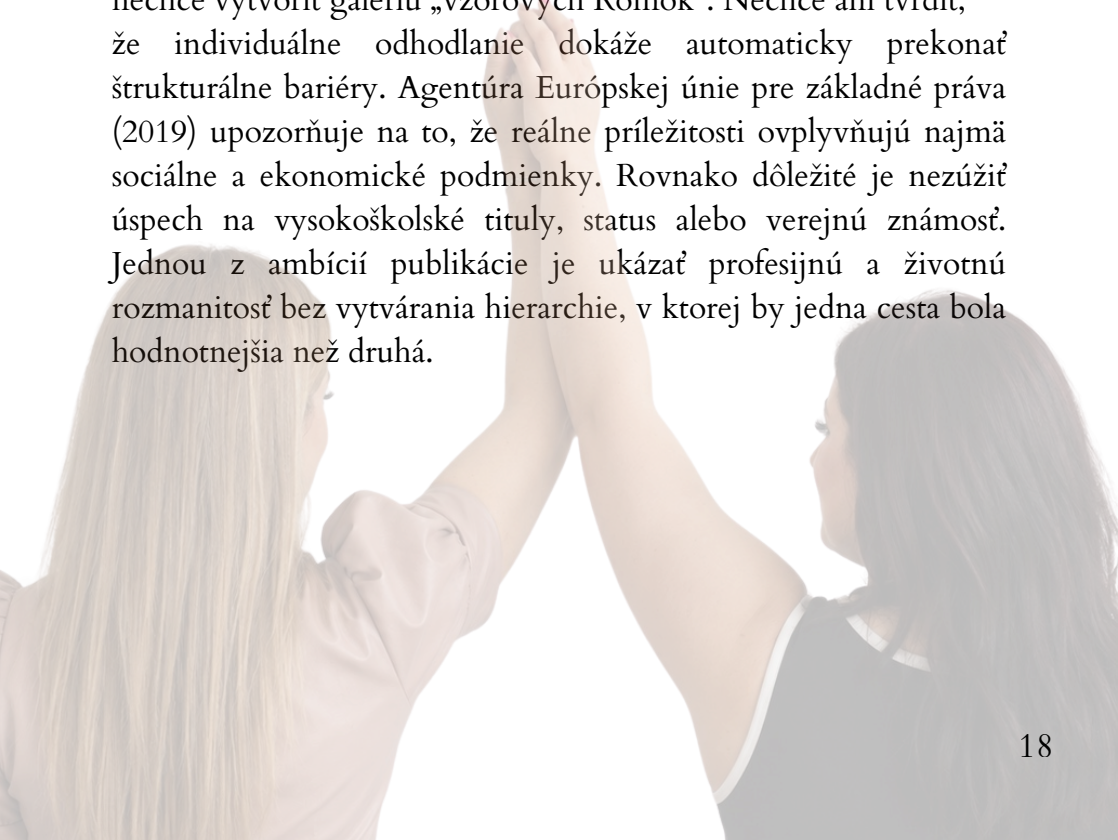
This publication distinguishes between the visibility of identity and the visibility of competence. The visibility of identity occurs when a woman is perceived primarily as a member of an ethnic group. The visibility of competence, on the other hand, means that the public also recognises her expertise, profession, experience, and ability to speak with authority on subjects that may have no connection to her ethnic background. These two dimensions are not mutually exclusive. The aim is not to make Roma identity invisible, but rather to ensure that it does not become the sole explanation of a woman and her professional work. A Roma doctor can speak about healthcare, a police officer about security, an educator about education, and a researcher about her research without every public contribution they make being automatically transformed into a "Roma issue." This distinction is also important for professional identity. Research on professionalism demonstrates that a person's professional sense of self is shaped not only by knowledge and work experience, but also by how individuals understand their profession and how they are recognised by others within it (Kasperiuniene & Zydziunaite, 2019; Barbour & Lammers, 2015). When a Roma woman's professional journey is repeatedly interpreted through the lens of her ethnicity, society may impose expectations on her that are not placed on her colleagues from the majority population.

One of the central questions of this book is therefore: Can a Roma woman be recognised in the public sphere first and foremost as a professional, while also being Roma, without having to deny either aspect of her identity?

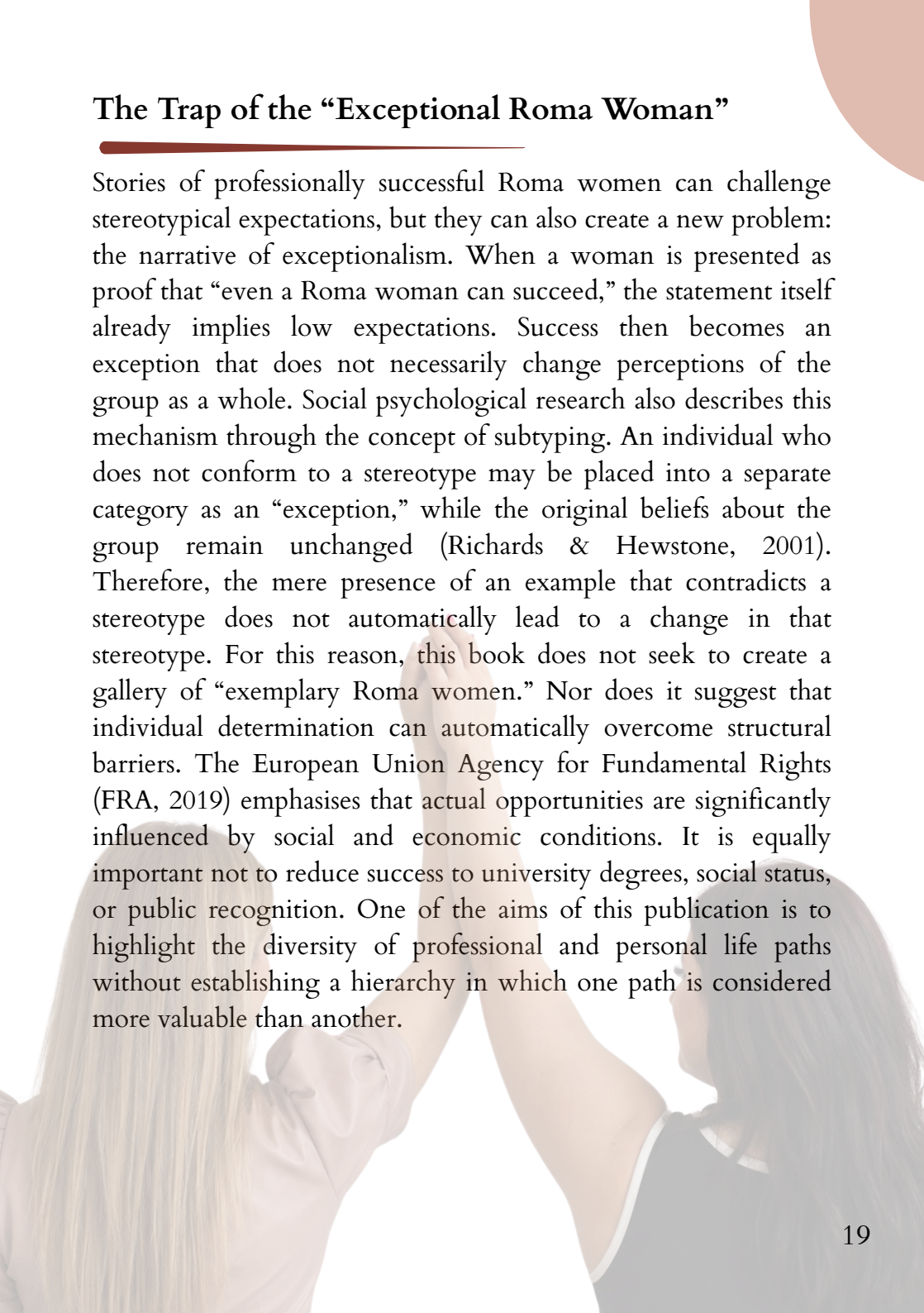
Pasca „výnimočnej Rómky“

Príbehy profesijne úspešných Rómok môžu stereotypné očakávania narúšať, ale zároveň môžu vytvoriť nový problém: naratív výnimočnosti. Ak je žena predstavovaná ako dôkaz, že „aj Rómka môže uspieť“, veta už vopred obsahuje nízke očakávanie. Úspech sa potom stáva výnimkou, ktorá nemusí meniť predstavu o skupine ako celku. Sociálnopsychologický výskum tento mechanizmus opisuje aj prostredníctvom subtypizácie. Človek, ktorý nezodpovedá stereotypu, môže byť zaradený do osobitnej kategórie ako „výnimka“, zatiaľ čo pôvodné presvedčenie o skupine zostane zachované (Richards & Hewstone, 2001). Samotná prítomnosť stereotypne nekonzistentného príkladu preto automaticky neznamená zmenu stereotypu. Preto táto kniha nechce vytvoriť galériu „vzorových Rómok“. Nechce ani tvrdiť, že individuálne odhodlanie dokáže automaticky prekonať štrukturálne bariéry. Agentúra Európskej únie pre základné práva (2019) upozorňuje na to, že reálne príležitosti ovplyvňujú najmä sociálne a ekonomické podmienky. Rovnako dôležité je nezúžiť úspech na vysokoškolské tituly, status alebo verejnú známosť. Jednou z ambícií publikácie je ukázať profesijnú a životnú rozmanitosť bez vytvárania hierarchie, v ktorej by jedna cesta bola hodnotnejšia než druhá.

The Trap of the "Exceptional Roma Woman"

Stories of professionally successful Roma women can challenge stereotypical expectations, but they can also create a new problem: the narrative of exceptionalism. When a woman is presented as proof that "even a Roma woman can succeed," the statement itself already implies low expectations. Success then becomes an exception that does not necessarily change perceptions of the group as a whole. Social psychological research also describes this mechanism through the concept of subtyping. An individual who does not conform to a stereotype may be placed into a separate category as an "exception," while the original beliefs about the group remain unchanged (Richards & Hewstone, 2001). Therefore, the mere presence of an example that contradicts a stereotype does not automatically lead to a change in that stereotype. For this reason, this book does not seek to create a gallery of "exemplary Roma women." Nor does it suggest that individual determination can automatically overcome structural barriers. The European Union Agency for Fundamental Rights (FRA, 2019) emphasises that actual opportunities are significantly influenced by social and economic conditions. It is equally important not to reduce success to university degrees, social status, or public recognition. One of the aims of this publication is to highlight the diversity of professional and personal life paths without establishing a hierarchy in which one path is considered more valuable than another.

Nie jeden nový obraz, ale mnoho obrazov

Jednou z možností, ako narúšať automatické stereotypné asociácie, je stretávanie sa s reprezentáciami, ktoré nezodpovedajú zaužívaným očakávaniam. Finnegan et al. (2015) v experimentálnom výskume rodových stereotypov ukázali, že vystavenie kontrastereotypným obrazovým reprezentáciám môže krátkodobo znižovať spontánne stereotypné odpovede. Ich výskum sa týkal rodových stereotypov, preto jeho výsledky nemožno priamo prenášať na etnické stereotypy. Ponúka však užitočný teoretický pohľad na význam alternatívnych reprezentácií. Pre túto knihu je podstatné, že kontrastereotypná reprezentácia nemá znamenať vytvorenie opačného, „pozitívneho" stereotypu. Nahradiť obraz problémovej rómskej ženy obrazom vždy vzdelanej, úspešnej a dokonalej rómskej ženy by znamenalo vytvoriť iba inú zjednodušujúcu šablónu. Preto sú dôležité rôzne príbehy. Ženy v tejto knihe majú odlišné vzdelanie, profesie, rodinné skúsenosti, ambície, rozhodnutia, úspechy aj pochybnosti. Niektoré kariérne cesty sú priame, iné prerušované. Niektoré ženy vyštudovali vysokú školu, iné vstúpili do pracovného života skôr. Rozmanitosť tu nie je nedostatkom jednotného obrazu. Je samotnou pointou.

Cieľom preto nie je vytvoriť nový obraz rómskej ženy. Cieľom je ukázať, že žiadny jediný obraz nemôže vystihnúť všetky rómske ženy.

Not One New Image, but Many Different Images

One way to challenge automatic stereotypical associations is through exposure to representations that do not conform to established expectations. In their experimental research on gender stereotypes, Finnegan et al. (2015) demonstrated that exposure to counter-stereotypical visual representations can temporarily reduce spontaneous stereotypical responses. Their research focused on gender stereotypes, and therefore its findings cannot be directly applied to ethnic stereotypes. Nevertheless, it offers a valuable theoretical perspective on the importance of alternative representations. For this book, it is essential that counter-stereotypical representation does not simply mean creating an opposite, supposedly "positive" stereotype. Replacing the image of a Roma woman portrayed as problematic with that of a Roma woman who is always educated, successful, and perfect would merely create another simplified representation. This is why diverse stories matter. The women featured in this book have different educational backgrounds, professions, family experiences, ambitions, decisions, achievements, and doubts. Some have followed straightforward career paths, while others have experienced interruptions or changes along the way. Some have completed university education, while others entered the workforce earlier.

Diversity here is not the absence of a single, unified image. It is the very point.

The aim, therefore, is not to create a new image of the Roma woman. Rather, it is to demonstrate that no single image can represent all Roma women.

Dvanásť žien. Dvanásť životných ciest.

Rozhovor má zvláštnu vlastnosť. Môžete si pripraviť otázky, premyslieť si tému a približne vedieť, kam chcete smerovať ale, nikdy neviete, ktorá odpoveď vás zavedie úplne inam. Presne tak vznikali aj rozhovory, z ktorých vyrástla táto časť knihy. Pri každej žene som začínala s pripravenými otázkami, no postupne sa ukazovalo, že tie najzaujímavejšie veci prichádzajú často mimo nich. V spomienke, ku ktorej sa žena vrátila. V situácii z práce, ktorú považovala za úplne bežnú. V rozhodnutí, ktoré urobila pred rokmi a ktoré ju priviedlo tam, kde je dnes. Niekedy aj v jednej vete, pri ktorej som vedela, že sa k nej budem chcieť vrátiť.

Pri nahrávaní podcastu som mala možnosť počúvať tieto príbehy v ich pôvodnej podobe. So smiechom, odbočkami, chvíľami premýšľania aj témami, ku ktorým sme sa dostali celkom neplánovane. Kniha je iný formát, preto bolo potrebné z rozhovorov vybrať to, čo najlepšie približuje každú z dvanástich žien. Nečakajte preto dvanásť životopisov zoradených od detstva po súčasnosť. Každá kapitola sa zastavuje pri iných momentoch. Niekde je dôležitejšia práca, inde jedno rozhodnutie, skúsenosť, rodina alebo cesta, ktorá vôbec nešla podľa pôvodného plánu. Tak, ako sa líšili naše rozhovory, líšia sa aj nasledujúce kapitoly.

Twelve Women. Twelve Life Journeys.

A conversation has a peculiar quality. You can prepare your questions, think carefully about the topic, and have a general idea of where you want to go, but you never know which answer might take you in an entirely unexpected direction. This is exactly how the conversations that shaped this part of the book unfolded. I began each interview with a set of prepared questions, but gradually realised that the most interesting moments often emerged beyond them. In a memory a woman returned to. In a situation from her professional life that she considered completely ordinary. In a decision she had made years earlier that had brought her to where she is today. Sometimes, even in a single sentence that I knew I would want to revisit.

While recording the podcast, I had the opportunity to listen to these stories in their original form, complete with laughter, digressions, moments of reflection, and topics we arrived at entirely unexpectedly. A book, however, is a different format. It was therefore necessary to select the parts of each conversation that best capture the individuality of the twelve women.

Do not expect twelve biographies arranged chronologically from childhood to the present. Each chapter focuses on different moments. In some stories, professional life takes centre stage; in others, it is a particular decision, an experience, family, or a journey that unfolded quite differently from what had originally been planned. Just as our conversations differed, so too do the chapters that follow.

Niektoré príbehy sú vážne, iné prinášajú situácie, na ktorých sme sa počas rozhovoru smiali. Pri niektorých som sa veľa pýtala, pri iných stačilo počúvať. A niektoré odpovede ma prekvapili natoľko, že zmenili aj otázky, ktoré som kládla ženám po nich.
Na nasledujúcich stranách preto zostávam najmä v úlohe tej, ktorá sa pýta a počúva. Slovo dostávajú ony.

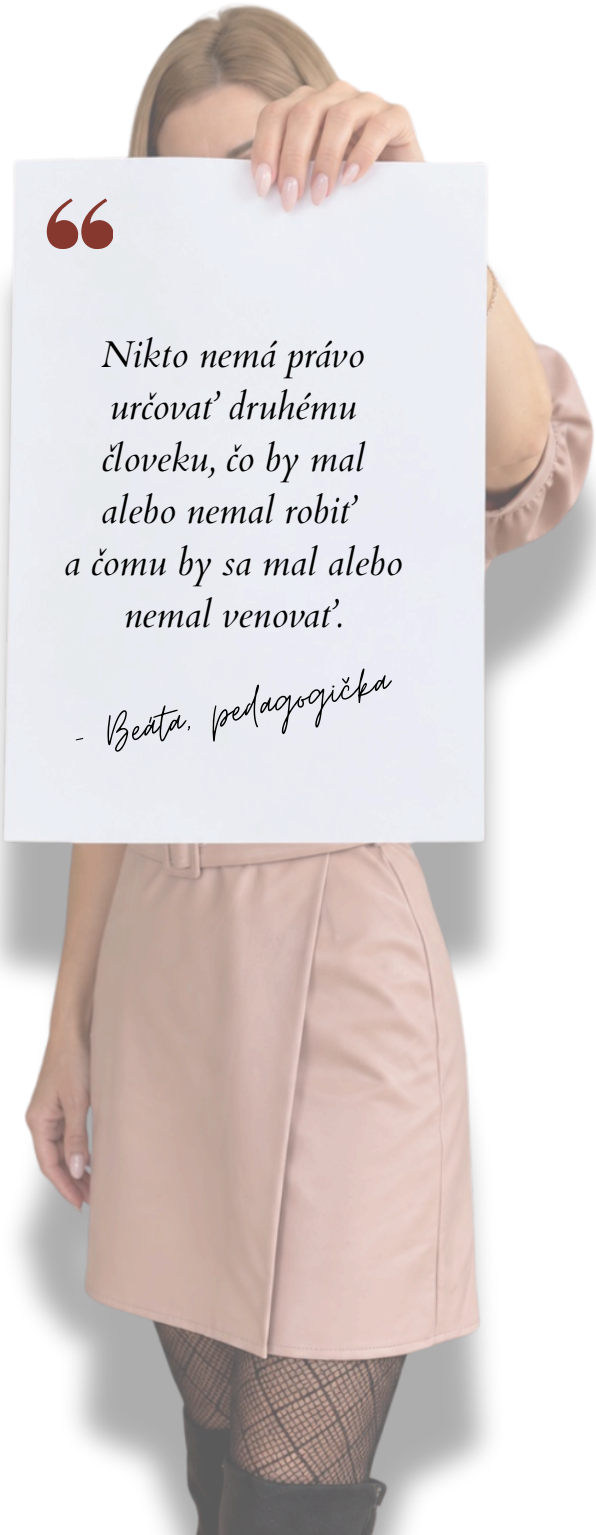
Za každou tvárou je príbeh, ktorý si zaslúži byť videný a počutý.

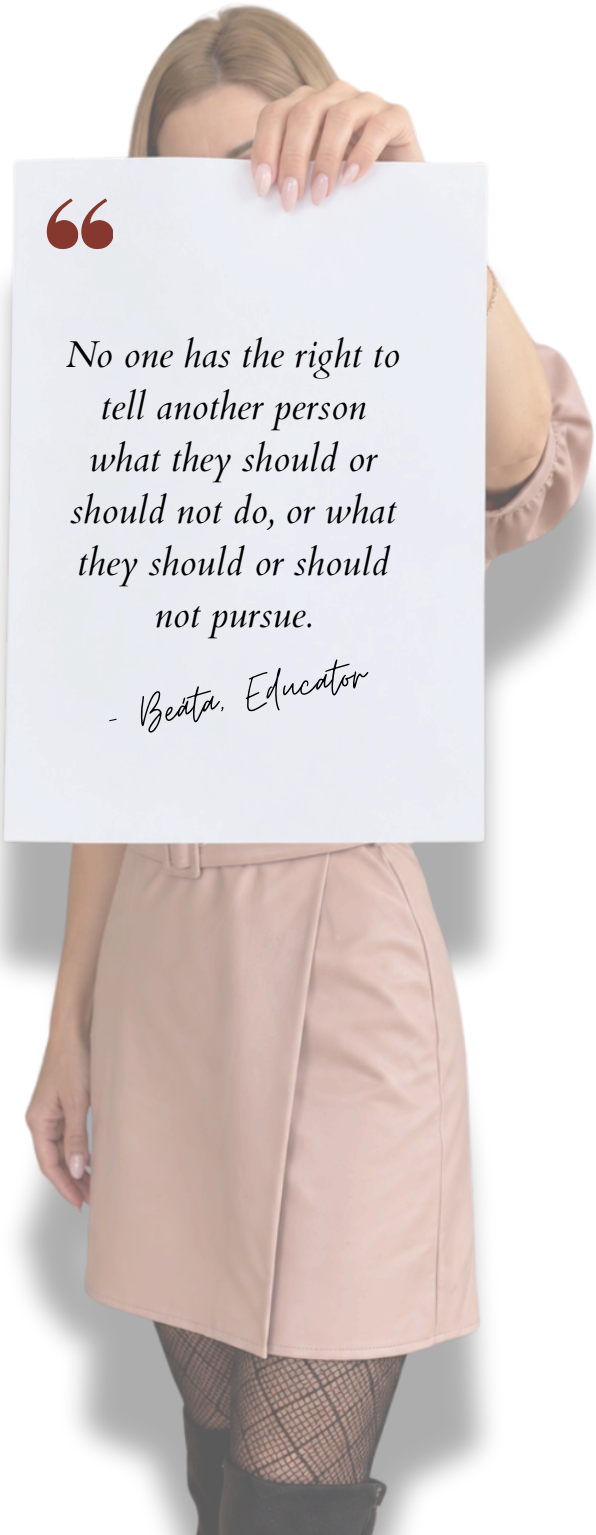

Some stories are serious, while others recount moments that made us laugh during our conversations. With some women, I asked many questions; with others, simply listening was enough. And some answers surprised me so much that they even changed the questions I asked the women I interviewed afterwards.
In the following pages, therefore, I remain primarily in the role of the one who asks questions and listens. Now, it is their turn to speak.

Behind every face is a story that deserves to be seen and heard.

Nikto nemá právo
určovať druhému
človeku, čo by mal
alebo nemal robiť
a čomu by sa mal alebo
nemal venovať.
- Beata, pedagogička

“
No one has the right to tell another person what they should or should not do, or what they should or should not pursue.
- Beata, Educator

Vedieť si vybrať vlastnú cestu

Beáta o profesijnej slobode, očakávaniach okolia a práve rozhodovať o vlastnej práci.

Vzdelanie človeku otvára možnosti, ale samo osebe ešte neurčuje, ktorou z nich sa má vydať. Profesijné rozhodnutia ovplyvňujú záujmy, schopnosti, skúsenosti aj predstavy o tom, akú prácu chce človek vykonávať. V Beátinom prípade však do týchto rozhodnutí vstupovalo aj očakávanie, že jej profesijné smerovanie by malo súvisieť s tým, že je Rómka. Počas štúdia aj neskôr v pracovnom živote sa opakovane stretávala s predstavou, že ako Rómka pôsobiaca v pedagogike by sa mala venovať predovšetkým rómskym deťom. *„Ty si Rómka. Mala by si pracovať s rómskymi deťmi.“* Beáta takéto očakávanie označuje za neopodstatnený nátlak. Neodmieta prácu s rómskymi deťmi ani význam ľudí, ktorí sa rozhodnú svoje vzdelanie využiť v prostredí, z ktorého sami pochádzajú. Problém vidí inde. V predpoklade, že toto rozhodnutie by malo byť samozrejmým dôsledkom jej etnického pôvodu. *„Sú to akoby vopred stanovené limity, ktoré určujú, odkiaľ pokiaľ sa môžeš rozvíjať a komu sa môžeš venovať.“* Jej skúsenosť poukazuje na pomerne nenápadnú podobu spoločenského očakávania. Na prvý pohľad môže byť dokonca formulované pozitívne: poznáš komunitu, rozumieš jej, môžeš jej pomôcť.
V okamihu, keď sa však z možnosti stáva povinnosť, človeku sa zužuje priestor rozhodovať o vlastnej profesijnej dráhe. Beáta sa s podobným očakávaním stretla aj v školskom prostredí. *„Keď prídeš ako rómska učiteľka alebo sociálna pedagogička do školy, kde sú prevažne rómske deti, mnohí od teba očakávajú, že niečo zmeníš už len preto, že si Rómka.“*

Knowing How to Choose Your Own Path

Beata on professional freedom, societal expectations, and the right to make her own career decisions.

Education opens up opportunities, but it does not, in itself, determine which path a person should follow. Professional decisions are shaped by interests, abilities, experiences, and personal aspirations regarding the kind of work one wishes to pursue. In Beata's case, however, these decisions were also influenced by the expectation that her professional direction should somehow be connected to the fact that she is Roma. During her studies and later in her professional life, she repeatedly encountered the assumption that, as a Roma woman working in education, she should primarily devote herself to working with Roma children. *"You are Roma. You should work with Roma children."* Beata describes this expectation as unjustified pressure. She does not reject working with Roma children, nor does she question the value of those who choose to use their education to contribute to the communities they come from. She sees the problem elsewhere: in the assumption that such a decision should be an automatic consequence of her ethnic background. *"It is as if there are predetermined limits defining how far you can develop professionally and whom you are allowed to work with."* Her experience highlights a rather subtle form of societal expectation.

At first glance, it may even be expressed positively: you know the community, you understand it, and you can help it. However, the moment an opportunity becomes an obligation, an individual's freedom to make decisions about their own professional path becomes restricted. Beata encountered similar expectations in the school environment. *"When you enter a school as a Roma teacher or social educator, where most of the children are Roma, many people expect you to change something simply because you are Roma."*

Etnická príslušnosť však sama osebe nepredstavuje profesijnú kompetenciu. Rómska pedagogička automaticky nepozná skúsenosť každého rómskeho dieťaťa a nemôže niesť zodpovednosť za riešenie problémov celej skupiny iba preto, že do nej sama patrí. Beáta pritom vie veľmi presne pomenovať hranicu medzi vlastným rozhodnutím a očakávaním druhých. *„Myslím si, že nikto nemá právo určovať druhému človeku, čomu sa má venovať alebo komu má pomáhať."* Práve táto myšlienka je pre jej príbeh podstatnejšia než otázka, či bude, alebo nebude pracovať s rómskymi deťmi.

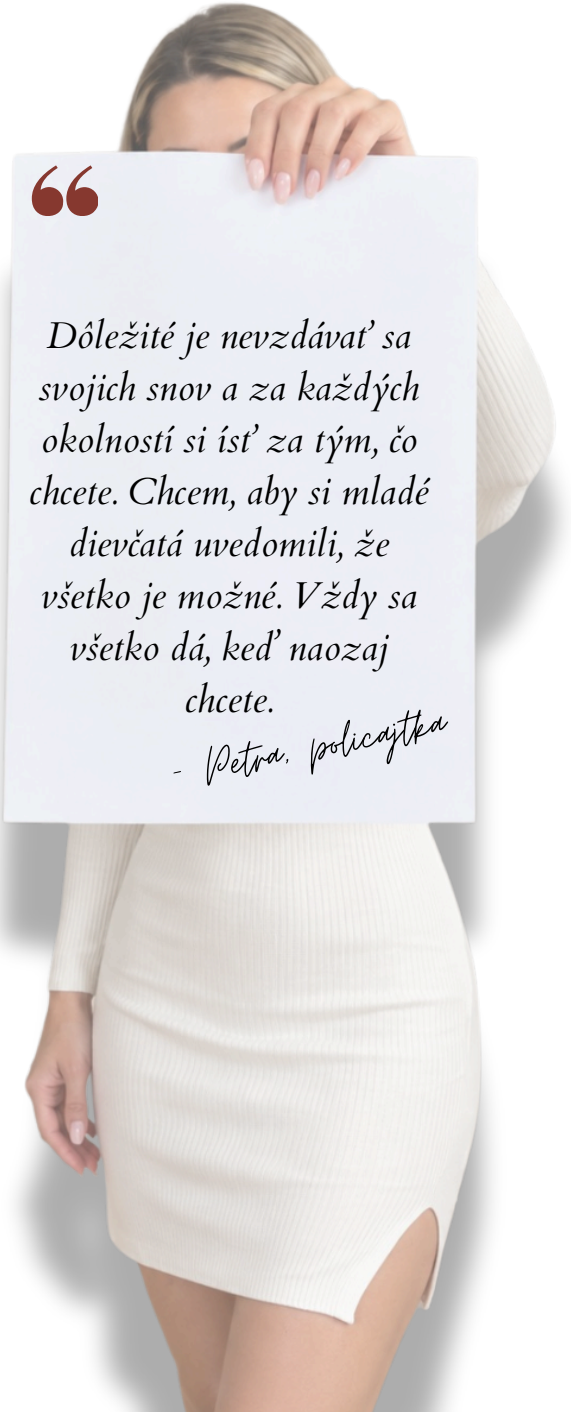
V kontexte *Ony vedia* preto nie je dôležité ukázať, že Beáta dokáže pôsobiť aj mimo rómskeho prostredia. Podstatnejšie je, že vie sama rozhodovať o tom, kde chce svoje schopnosti a vzdelanie využívať. Vie, že pomáhať vlastnej komunite môže byť osobným rozhodnutím a hodnotnou súčasťou profesijnej dráhy. Zároveň vie, že pôvod nemá človeku určovať hranice jeho odborného sveta.

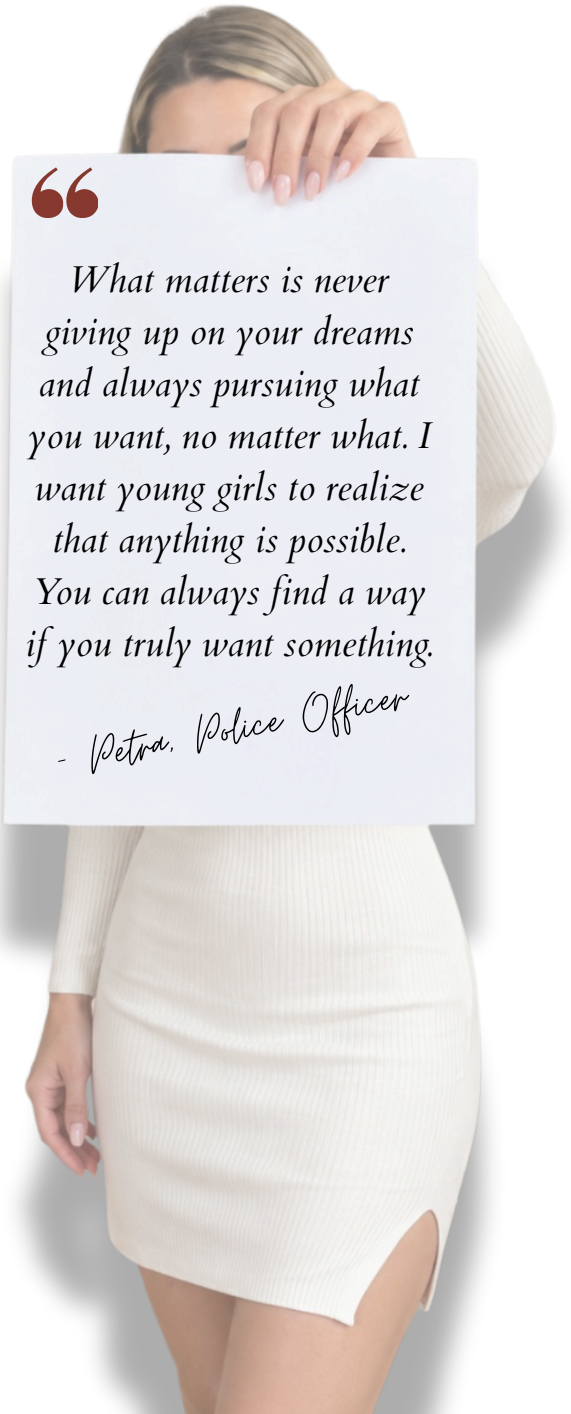

Ethnic background, however, does not in itself constitute professional competence. A Roma educator does not automatically understand the experiences of every Roma child, nor can she be expected to take responsibility for addressing the challenges faced by an entire community simply because she belongs to it. Beata is able to clearly identify the boundary between her own decisions and the expectations imposed by others. *"I believe that no one has the right to tell another person what they should devote themselves to or whom they should help."* This idea is far more central to her story than the question of whether or not she chooses to work with Roma children.

In the context of Ony vedia (They Know), the point is not to demonstrate that Beáta is capable of working outside the Roma community. What matters more is that she has the freedom to decide for herself where and how she wishes to apply her skills and education. She understands that contributing to her own community can be a personal choice and a valuable part of a professional career. At the same time, she recognises that a person's ethnic background should not determine the boundaries of their professional opportunities.

Dôležité je nevzdávať sa svojich snov a za každých okolností si ísť za tým, čo chcete. Chcem, aby si mladé dievčatá uvedomili, že všetko je možné. Vždy sa všetko dá, keď naozaj chcete.
- Petra, policajtka

What matters is never giving up on your dreams and always pursuing what you want, no matter what. I want young girls to realize that anything is possible. You can always find a way if you truly want something.
- Petra, Police Officer

Vedieť niesť zodpovednosť

Petra o práci v polícii, rozhodovaní a profesii, v ktorej nestačí iba nosiť uniformu.

Policajná uniforma je jedným z najviditeľnejších symbolov povolania. Za ňou však zostáva množstvo vecí, ktoré človek zvonku nevidí. Rozhodovanie, komunikácia s ľuďmi, schopnosť zachovať pokoj, zvládanie konfliktov aj zodpovednosť za vlastné konanie. Práve o tejto stránke policajnej práce sme sa rozprávali s Petrou. Myšlienka pracovať v polícii sa u nej objavila už v mladosti, hoci jej cesta k tejto profesii nebola priama. Ako dieťa chcela byť najskôr speváčkou, venovala sa hudbe a vystupovaniu. Neskôr ju začala priťahovať policajná práca. Život sa však vyvíjal inak. Založila si rodinu, stala sa matkou a pôvodný profesijný plán na určitý čas ustúpil do úzadia. K rozhodnutiu vstúpiť do polície sa vrátila až neskôr, keď mala jej dcéra osem rokov a ona sama prechádzala rozvodom. *„Práve rozvod bol tým momentom, keď som si povedala, že idem si splniť svoj detský sen.“* Tento moment je súčasťou jej cesty, nie však tým najpodstatnejším na jej profesii. Oveľa zaujímavejšie je, čo nasledovalo po ňom. Rozhodnutie stať policajtkou totiž neznamená iba obliecť si uniformu. Znamená to vstúpiť do prostredia, v ktorom sa od človeka očakáva disciplína, schopnosť reagovať na nepredvídateľné situácie a niesť dôsledky vlastných rozhodnutí. Počas rozhovoru sme sa dostali aj k tomu, aké je pracovať ako žena v prostredí, v ktorom sa stále častejšie stretáva s mužmi. *„Na ulici sa väčšinou stretávame s mužmi. Je to náročné, ale patrí to k tej práci.“* Práca v teréne od nej vyžaduje, aby dokázala komunikovať s rôznymi ľuďmi a reagovať aj v situáciách, ktorých vývoj nemožno dopredu presne predvídať.

Knowing How to Take Responsibility

Petra on police work, decision-making, and a profession where wearing a uniform is not enough.

A police uniform is one of the most visible symbols of the profession. Yet much remains unseen: decision-making, communication, staying calm, managing conflicts, and taking responsibility for one's actions. These were the aspects of police work I discussed with Petra. Petra first considered joining the police when she was young, although her path was not straightforward. As a child, she wanted to become a singer and enjoyed music and performing. Later, she became interested in police work. But life took a different turn. She started a family, became a mother, and put her original career plans aside for a while. She returned to the idea of joining the police when her daughter was eight years old and she was going through a divorce. *"The divorce was the moment I told myself I would fulfil my childhood dream."* This moment is part of her journey, but it is not the most important aspect of her profession. What followed matters more. Becoming a police officer is not just about wearing a uniform. It means entering an environment that demands discipline, the ability to respond to unpredictable situations, and responsibility for one's decisions. During our conversation, we also discussed what it is like to work as a woman in an environment where she frequently encounters men. *"On the streets, we mostly deal with men. It is challenging, but it is part of the job."* Fieldwork requires her to communicate with different people and respond to situations that cannot always be predicted.

Niektoré prípady, s ktorými sa počas služby stretla, sú navyše natoľko citlivé, že o nich vzhľadom na charakter svojej práce nemôže verejne hovoriť. Aj to je súčasť profesionality. Vedieť niečo neznamená mať právo všetko povedať. Profesijná zodpovednosť zahŕňa aj hranice, mlčanlivosť a rešpektovanie pravidiel, ktoré chránia ľudí, s ktorými policajt prichádza do kontaktu.

Jej profesijná cesta zároveň narúša predstavu, že povolanie si človek vyberie na začiatku dospelosti a potom sa ho už iba drží. Petra do polície vstúpila v období, keď už bola matkou a mala za sebou inú životnú skúsenosť.

Keď som sa jej na konci rozhovoru spýtala, čo by odkázala ženám, ktoré majú vlastný plán, ale z rôznych dôvodov ho odkladajú, odpovedala: *„Nevzdávajte sa svojich snov. Za každých okolností si za nimi choďte. Všetko je možné, keď naozaj chcete.“* V jej prípade táto veta nevychádza iba z predstavy, že človek má nasledovať svoje sny. Vychádza z konkrétnej skúsenosti ženy, ktorá sa k jednému zo svojich rozhodnutí vrátila po rokoch a následne musela zvládnuť všetko, čo daná profesia skutočne vyžaduje.

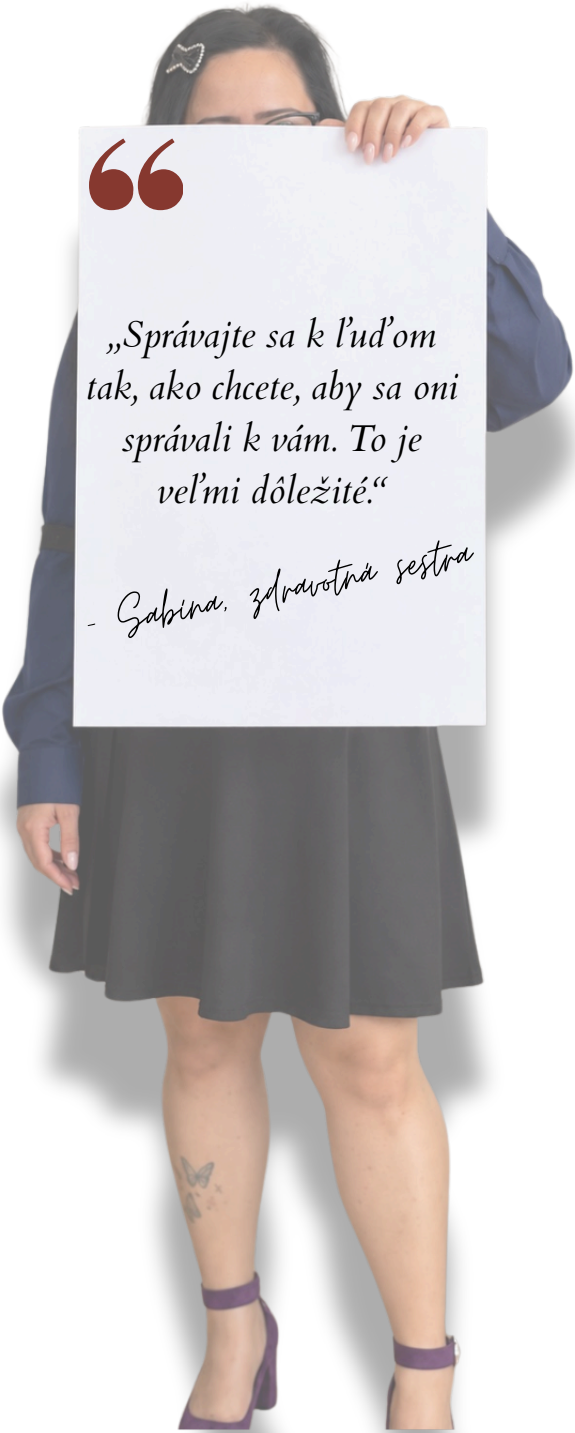
V Ony vedia preto nie je Petra zaujímavá preto, že je „Rómkou v polícii“. Je zaujímavá ako žena, ktorá pozná svoju profesiu zvnútra. Vie reagovať. Vie rozhodovať. Vie, kedy hovoriť a kedy musí zachovať mlčanlivosť. A vie niesť zodpovednosť, ktorá sa s jej povolaním spája.

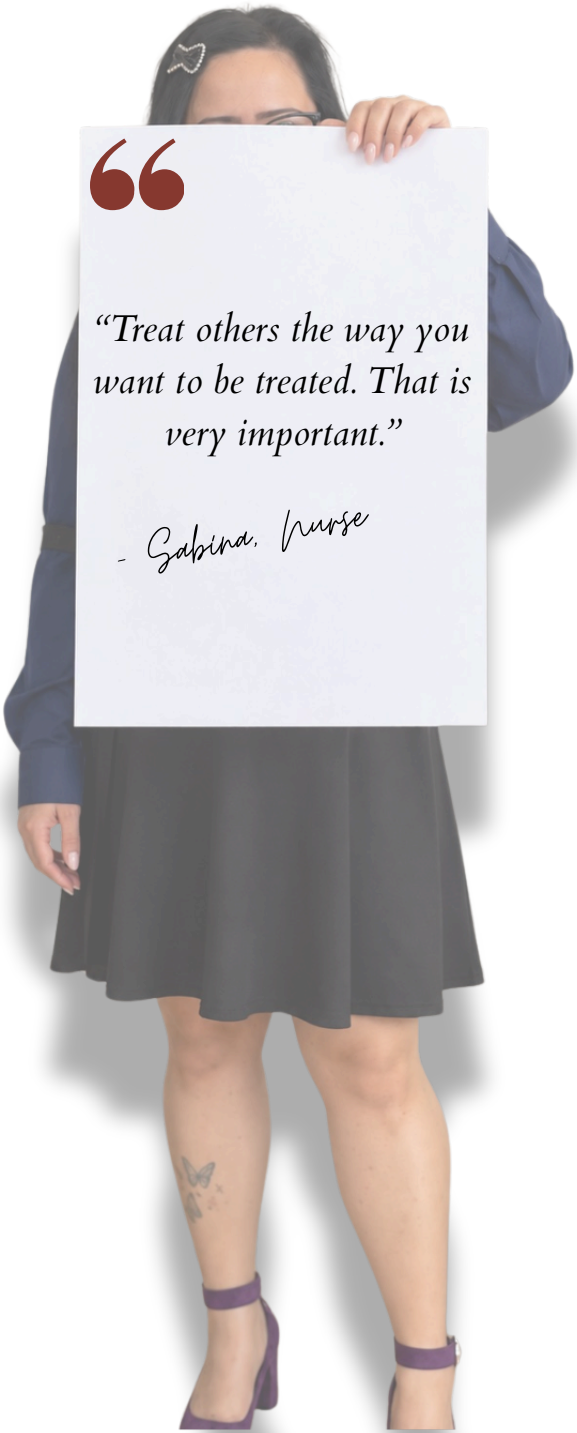

Some cases Petra encountered on duty are so sensitive that she cannot discuss them publicly due to the nature of her work. This, too, is part of professionalism. Knowing something does not mean having the right to reveal everything. Professional responsibility also involves boundaries, confidentiality, and respecting rules that protect the people police officers encounter. Her career also challenges the idea that people choose a profession in early adulthood and simply follow that path. Petra joined the police when she was already a mother and had gained other life experiences. At the end of our conversation, I asked what advice she would give to women who have plans but keep postponing them for various reasons. She replied: *"Never give up on your dreams. Keep pursuing them, whatever the circumstances. Anything is possible if you truly want it."* For Petra, these words are more than a belief in following one's dreams. They reflect the experience of a woman who returned to a decision years later and then faced everything her chosen profession truly demands.

In Ony vedia (They Know), Petra is not interesting because she is a "Roma woman in the police force." She is interesting as a woman who knows her profession from within. She knows how to respond. She knows how to make decisions. She knows when to speak and when to remain silent. And she knows how to take responsibility for what her profession demands.

„Správajte sa k ľuďom tak, ako chcete, aby sa oni správali k vám. To je veľmi dôležité.“
- Sabina, zdravotná sestra

“Treat others the way you want to be treated. That is very important.”
- Sabina, Nurse

Vedieť, ako sa zachovať

Sabína o práci zdravotnej sestry, odbornosti a situáciách, na ktoré neexistuje návod.

Od zdravotnej sestry očakávame, že bude vedieť, čo má urobiť. Musí poznať zdravotnícke postupy, správne reagovať na stav pacienta, podať liečbu a zvládnuť situácie, v ktorých môže záležať na rýchlosti aj presnosti jej rozhodnutia. Počas rozhovoru so Sabínou sa však ukázalo, že jej práca si vyžaduje ešte jeden druh poznania, ktorý sa opisuje oveľa ťažšie. Vedieť, ako sa zachovať k človeku vo chvíli, keď má strach, trpí alebo dostáva správu, na ktorú sa nedá pripraviť. Sabína pracuje ako zdravotná sestra a počas svojej praxe sa stretáva s ľuďmi v rôznych životných situáciách. Niektorí prichádzajú do nemocnice s problémom, ktorý sa podarí vyriešiť, iní potrebujú dlhodobejšiu starostlivosť a pri niektorých už zdravotníci vedia, že ich stav nemožno zvrátiť. Práve v takých chvíľach podľa nej nestačí iba správne vykonať svoju prácu. Zdravotník zostáva zároveň človekom, ktorý komunikuje s pacientom a jeho blízkymi.

Spomenula si na službu počas Vianoc, keď po úmrtí pacienta musela kontaktovať jeho rodinu. *„Na druhej strane telefónu sa ozval plač. Nevedela som, čo povedať. Poviete úprimnú sústrasť, ale v tej chvíli žiadne slová nestačia.“* Na tejto skúsenosti nie je podstatný samotný telefonát. Dôležitejšia je situácia, do ktorej sa zdravotná sestra dostáva. Musí oznámiť informáciu, ktorá zásadne zasiahne človeka na druhej strane, a zároveň vie, že neexistuje veta, ktorou by jeho bolesť odstránila. Aj komunikácia sa v tej chvíli stáva súčasťou jej profesijnej kompetencie. Musí vedieť, čo povedať, ale aj kedy už ďalšie slová nepomáhajú.

Knowing How to Respond

Sabina on nursing, professional expertise, and situations for which there is no manual.

We expect nurses to know what to do. They must understand medical procedures, respond correctly to patients' conditions, administer treatment, and handle situations where speed and accuracy can be crucial. During my conversation with Sabina, however, it became clear that her work requires another kind of knowledge, one that is much harder to describe. Knowing how to treat someone when they are afraid, suffering, or receiving news they could never be prepared for. Sabina works as a nurse and encounters people in different life situations. Some come to hospital with problems that can be resolved, others need long-term care, and in some cases, medical staff already know that the patient's condition cannot be reversed. In such moments, she believes that simply doing the job correctly is not enough. A healthcare professional is also a person who communicates with patients and their loved ones. She recalled a Christmas shift when she had to contact a patient's family after the patient had died.
"I heard crying on the other end of the phone. I didn't know what to say. You offer your condolences, but in that moment, no words are enough."
What matters in this experience is not the phone call itself, but the situation the nurse faces. She must deliver news that will deeply affect the person on the other end, knowing that no words can take away their pain. At that moment, communication becomes part of her professional competence. She must know what to say, but also when further words are no longer helpful.

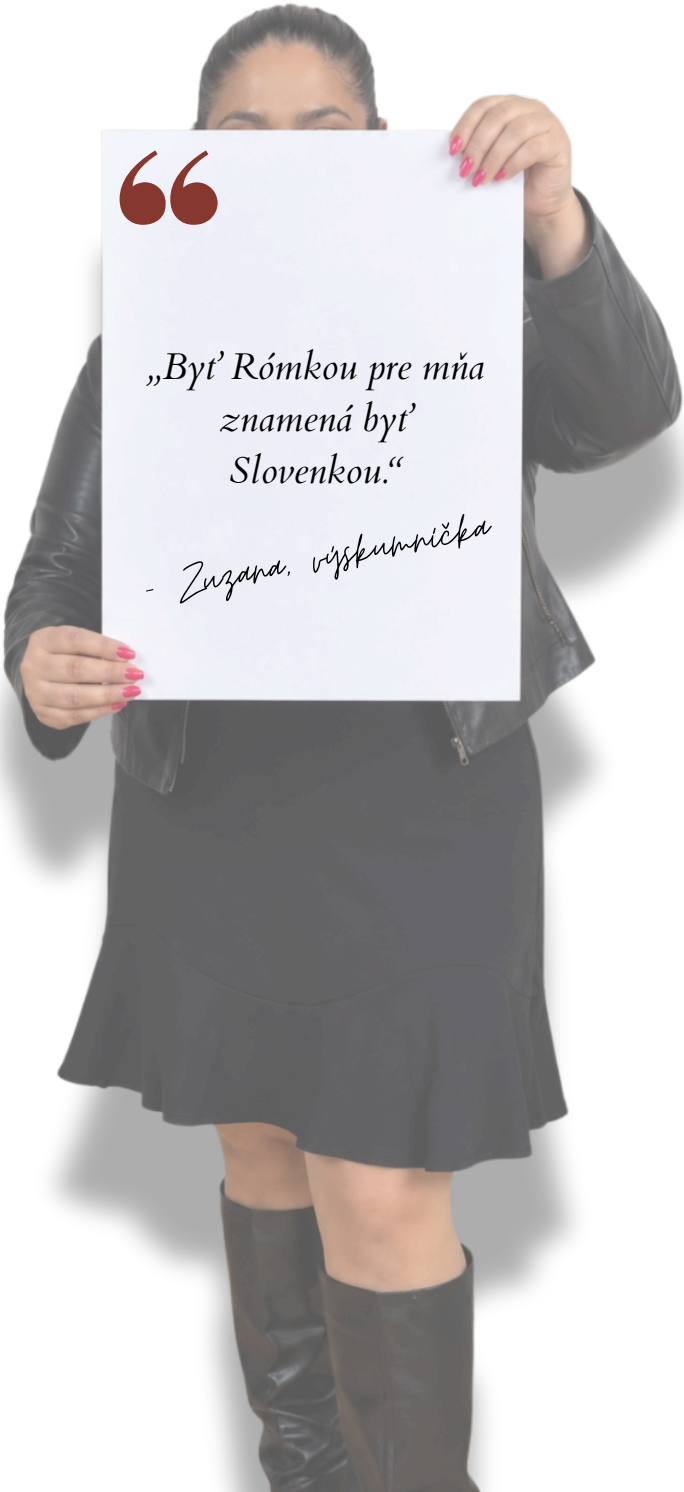
Podobne Sabína hovorila o kontakte s pacientmi, ktorí prežívajú silnú bolesť alebo sa nachádzajú v terminálnom štádiu ochorenia. Zvlášť si pamätá tridsaťpäťročnú pacientku s dvoma malými deťmi. *„Pamätám si, ako plakala od bolesti.“* Zdravotná starostlivosť bola v jej prípade zameraná predovšetkým na zmierňovanie utrpenia. Pre Sabínu však nešlo iba o zdravotný stav, ktorý bolo potrebné sledovať. Pamätá si konkrétnu ženu, jej vek aj skutočnosť, že doma mala deti. Keď pacientka neskôr zomrela v jej prítomnosti, Sabína priznala, že ju táto skúsenosť zasiahla. *„Mala som slzy v očiach. Stále som si hovorila, prečo práve ona? Veď mala len tridsaťpäť rokov. Mala dve malé deti.“* Sabína sama hovorí, že psychickú záťaž tejto profesie si uvedomuje každý deň.

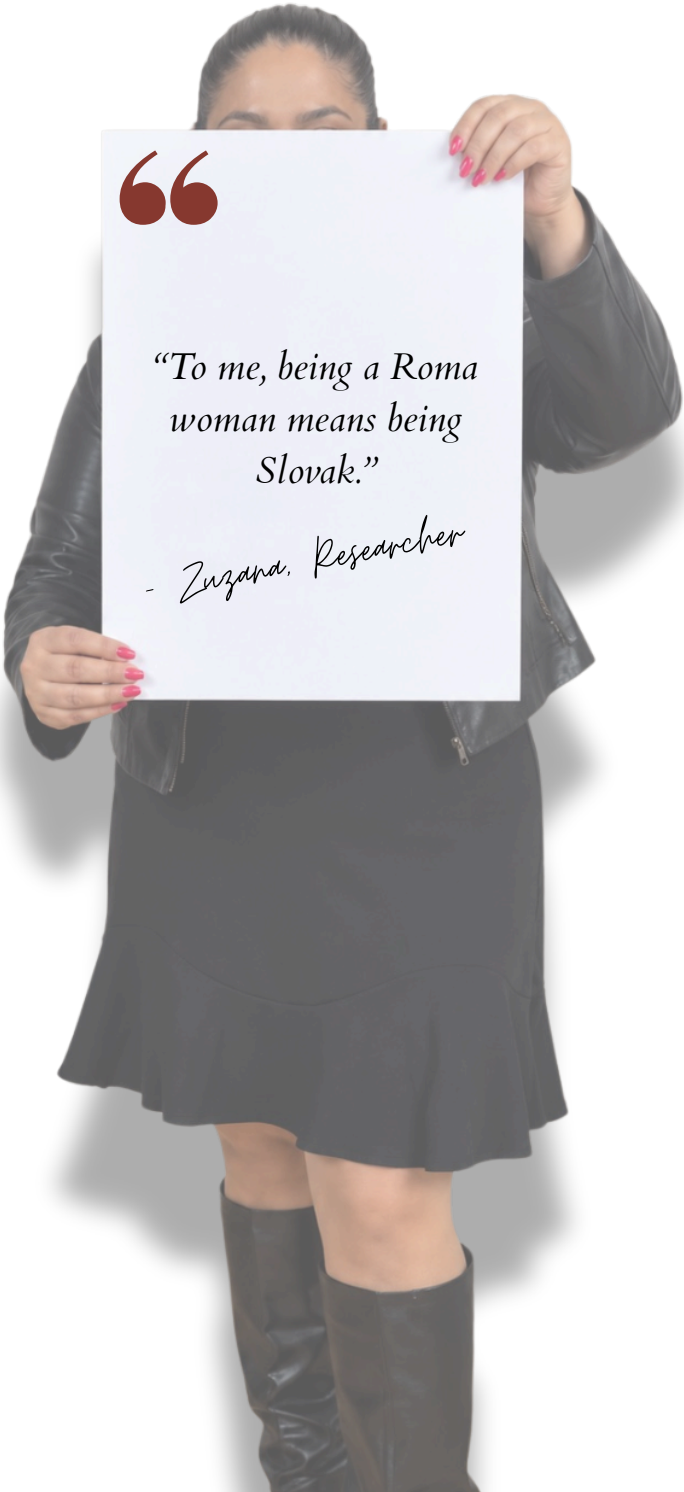
Keď opisovala svoj prístup k pacientom, nehovorila o komplikovaných pravidlách. Vychádza z princípu, ktorý si prenáša aj do bežného života: *„Vždy si hovorím: správaj sa k ľuďom tak, ako chceš, aby sa oni správali k tebe.“* Práve táto veta veľa vypovedá o tom, ako svoje povolanie chápe. Pacient pre ňu nie je iba diagnóza alebo ďalšia povinnosť počas služby. Je človekom, ktorý môže byť vystrašený, bezmocný, nahnevaný alebo v bolesti. Vedieť pracovať s pacientom preto znamená vedieť rozpoznať aj to, čo v konkrétnej chvíli potrebuje od človeka, ktorý stojí vedľa jeho lôžka. Jej príbeh nemá byť argumentom, že aj rómska žena môže pracovať v zdravotníctve. Je príležitosťou spoznať ženu prostredníctvom toho, čo vie, čo zažila a akú zodpovednosť vo svojej práci nesie. Pretože niekedy vedieť neznamená mať pripravenú správnu odpoveď.

Similarly, Sabina spoke about patients experiencing severe pain or living with terminal illnesses. She particularly remembers a thirty-five-year-old patient with two young children. *"I remember how she cried in pain."* In her case, medical care focused mainly on relieving suffering. For Sabína, however, she was more than a patient whose condition needed monitoring. She remembers the woman, her age, and the fact that she had children waiting at home. When the patient later died in her presence, Sabína admitted that the experience deeply affected her. *"I had tears in my eyes. I kept asking myself, why her? She was only thirty-five. She had two young children."* Sabina acknowledges that she faces the emotional demands of her profession every day. When describing her approach to patients, she did not speak about complicated rules. Instead, she follows a principle that also guides her everyday life: "*I always tell myself: treat others the way you want them to treat you."* This simple statement reveals much about how she understands her profession. To her, a patient is not merely a diagnosis or another task during a shift. A patient is a person who may be frightened, helpless, angry, or in pain. Knowing how to care for patients also means recognising what they need from the person standing beside their hospital bed. Her story is not intended to prove that a Roma woman can work in healthcare. It is an opportunity to understand a woman through her knowledge, experiences, and the responsibilities she carries in her profession. Because sometimes, knowing does not mean having the right answer ready.

„Byť Rómkou pre mňa
znamená byť
Slovenkou.“
- Zuzana, výskumníčka

“To me, being a Roma woman means being Slovak.”
- Zuzana, Researcher

Vedieť pomenovať, čo sa deje

Zuzana o identite, príslušnosti a o tom, kto rozhoduje o tom, kam človek patrí.

„Byť Rómkou pre mňa znamená byť Slovenkou.“ Touto vetou Zuzana počas nášho rozhovoru pomenovala vzťah medzi dvoma identitami, ktoré bývajú vo verejnom priestore niekedy stavané proti sebe. V jej vlastnom prežívaní však medzi nimi rozpor nie je. Rómska identita nevylučuje slovenskú a slovenská identita nevyžaduje, aby sa vzdala tej rómskej. Krátko nato dodala: *„Dúfam, že si raz spoločnosť uvedomí, že Rómovia tu žijú celé stáročia a nikam neodídu.“* Jej slová otvárajú otázku príslušnosti.
Kto je považovaný za človeka, ktorý do spoločnosti prirodzene patrí, a kto musí svoju príslušnosť opakovane vysvetľovať? Pre Zuzanu pritom nejde o abstraktnú otázku identity. Súvisí aj so skúsenosťami, ktoré získavala od detstva. Jednu z nich si pamätá zo školy. Keď premýšľala nad svojím ďalším vzdelávaním, stretla sa s odporúčaním, ktoré jej možnosti skôr zužovalo, než rozširovalo. *„Načo by si tam išla? Choď radšej za čašníčku. Tam sa nebudeš musieť toľko učiť. To bude pre teba ľahšie.“* Takáto veta môže na prvý pohľad pôsobiť ako obyčajná rada. V školskom prostredí však podobné odporúčanie nadobúda osobitnú váhu. Učiteľ nie je iba človekom, ktorý odovzdáva vedomosti. Je zároveň autoritou, ktorá môže ovplyvniť predstavu mladého človeka o tom, čo je pre neho dosiahnuteľné. Zuzanina skúsenosť preto nie je zaujímavá iba tým, že napriek takémuto odporúčaniu pokračovala vo vlastnom smerovaní. Dôležitá je aj jej schopnosť spätne pomenovať mechanizmus, ktorý sa za podobnými situáciami môže skrývať.

Knowing How to Name What Is Happening

Zuzana on identity, belonging, and who decides where a person belongs.

"Being a Roma woman means being Slovak to me." With these words, Zuzana described the relationship between two identities that are sometimes presented as opposites in public discourse. Yet she sees no contradiction between them. Roma identity does not exclude Slovak identity, and being Slovak does not require her to give up being Roma. Shortly afterwards, she added: *"I hope society will one day realise that Roma have lived here for centuries and are not going anywhere."* Her words raise the question of belonging. Who is considered a natural part of society, and who must repeatedly explain why they belong? For Zuzana, identity is not an abstract question. It is also connected to experiences she has had since childhood. She remembers one from school. When considering her further education, she received advice that limited her options rather than expanded them. *"Why would you go there? You should become a waitress instead. You won't have to study so much. It will be easier for you."* At first glance, such words may seem like ordinary advice. In a school environment, however, they carry particular weight. A teacher is not only someone who passes on knowledge but also an authority figure who can influence a young person's understanding of what they can achieve. Zuzana's experience matters not only because she continued on her chosen path despite this advice. Equally important is her ability to look back and identify the mechanism that may lie behind such situations.

Očakávania druhých ľudí totiž nemusia byť vyslovené otvorene nepriateľsky, aby človeku naznačovali, kam podľa nich patrí a kam už nie.

Počas rozhovoru sa Zuzana venovala aj jazyku. Osobitne hovorila o označení „Cigán“ a o historickom a spoločenskom význame, ktorý si toto slovo nesie. *„Výraz ‚cigán‘ bol dlhé roky používaný ako nadávka. Jeho používanie má korene aj v období druhej svetovej vojny, keď ním nacistický režim označoval Rómov ako menejcenných.”* Pre Zuzanu preto jazyk nie je iba otázkou toho, aké pomenovanie človek osobne preferuje. Slová vznikajú a používajú sa v určitom spoločenskom a historickom kontexte a tento kontext môže ovplyvňovať aj spôsob, akým ich ľudia vnímajú dnes. Preto hovorí o potrebe meniť diskurz, ktorým sa o Rómoch rozpráva.

Práve pri Zuzane dostáva otázka „Čo ona vie?“ trochu inú podobu než pri žene pracujúcej v zdravotníctve či polícii. Je výskumníčka. Jej kompetencia preto nespočíva iba v praktickom zvládaní konkrétnych situácií, ale aj v schopnosti premýšľať o spoločenských javoch, pomenovať ich a prepájať osobnú skúsenosť so širším kontextom. Vie, že identita človeka nemusí byť jednorozmerná. Vie pomenovať, čo znamená súčasne sa cítiť Rómkou aj Slovenkou. A z vlastnej skúsenosti pozná aj situáciu, keď očakávania okolia začnú určovať, čo by mal mladý človek považovať za primerané svojim možnostiam. Pri našom rozhovore som si uvedomila, že práve v tejto skúsenosti sa naše príbehy stretávajú. Aj ja si pamätám obdobie, keď sme si so spolužiakmi vyberali stredné školy. Rozprávali sme sa o tom, kam chceme ísť a čo by sme raz chceli robiť. Jeden zo spolužiakov mi vtedy povedal: *„Načo pôjdeš na strednú školu? Veď ty budeš mať o chvíľu deti, aj tak nič v živote nedosiahneš a tú školu nedokončíš.“*

Pamätám si tú vetu dodnes.

Other people's expectations do not have to be openly hostile to suggest where someone belongs and where they do not. During our conversation, Zuzana also spoke about language, particularly the term "Gypsy" and its historical and social meaning. *"The word 'Gypsy' was used as an insult for many years. Its use also has roots in the Second World War, when the Nazi regime used it to label Roma as inferior."* For Zuzana, language is therefore not simply a matter of personal preference. Words emerge and are used within specific social and historical contexts, which can influence how people perceive them today. That is why she emphasises the need to change the discourse surrounding Roma. With Zuzana, the question "What does she know?" takes a different form than it does with a woman working in healthcare or the police. She is a researcher. Her expertise lies not only in handling practical situations but also in understanding social phenomena, identifying them, and connecting personal experiences to a broader context.

She knows that identity does not have to be one-dimensional. She can explain what it means to feel both Roma and Slovak. From personal experience, she also knows what happens when other people's expectations begin to define what a young person should consider achievable. During our conversation, I realised that this is where our stories meet. I, too, remember the time when my classmates and I were choosing secondary schools. We talked about where we wanted to study and what we hoped to do in the future. One of my classmates said to me: *"Why would you go to secondary school? You'll have children soon anyway. You'll never achieve anything in life, and you won't even finish school."*

I still remember those words today.

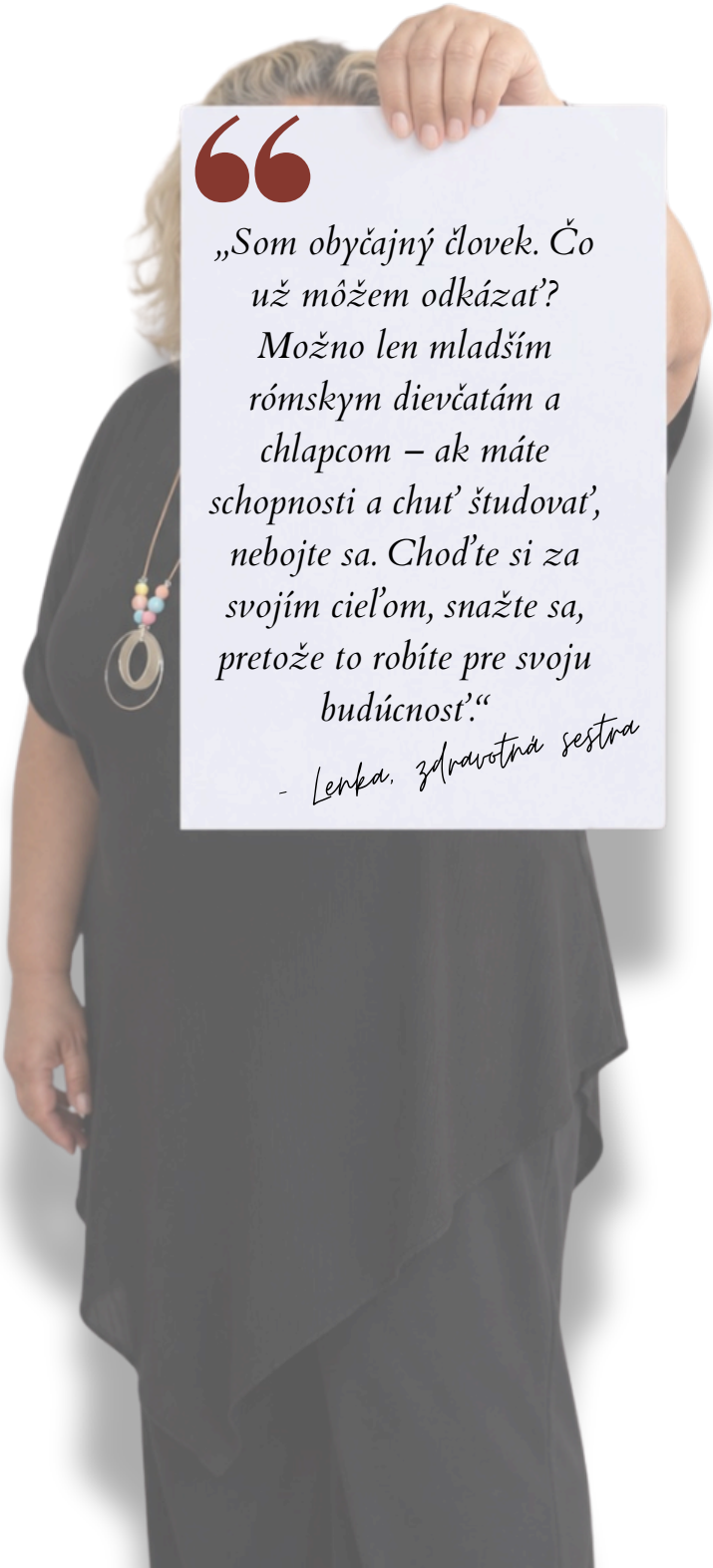
Práve preto mi Zuzanino rozprávanie pripomenulo, že vedieť neznamená iba mať vzdelanie alebo odborné informácie. Znamená to aj dokázať spochybniť samozrejmé vysvetlenie a pýtať sa, čo sa nachádza za ním.

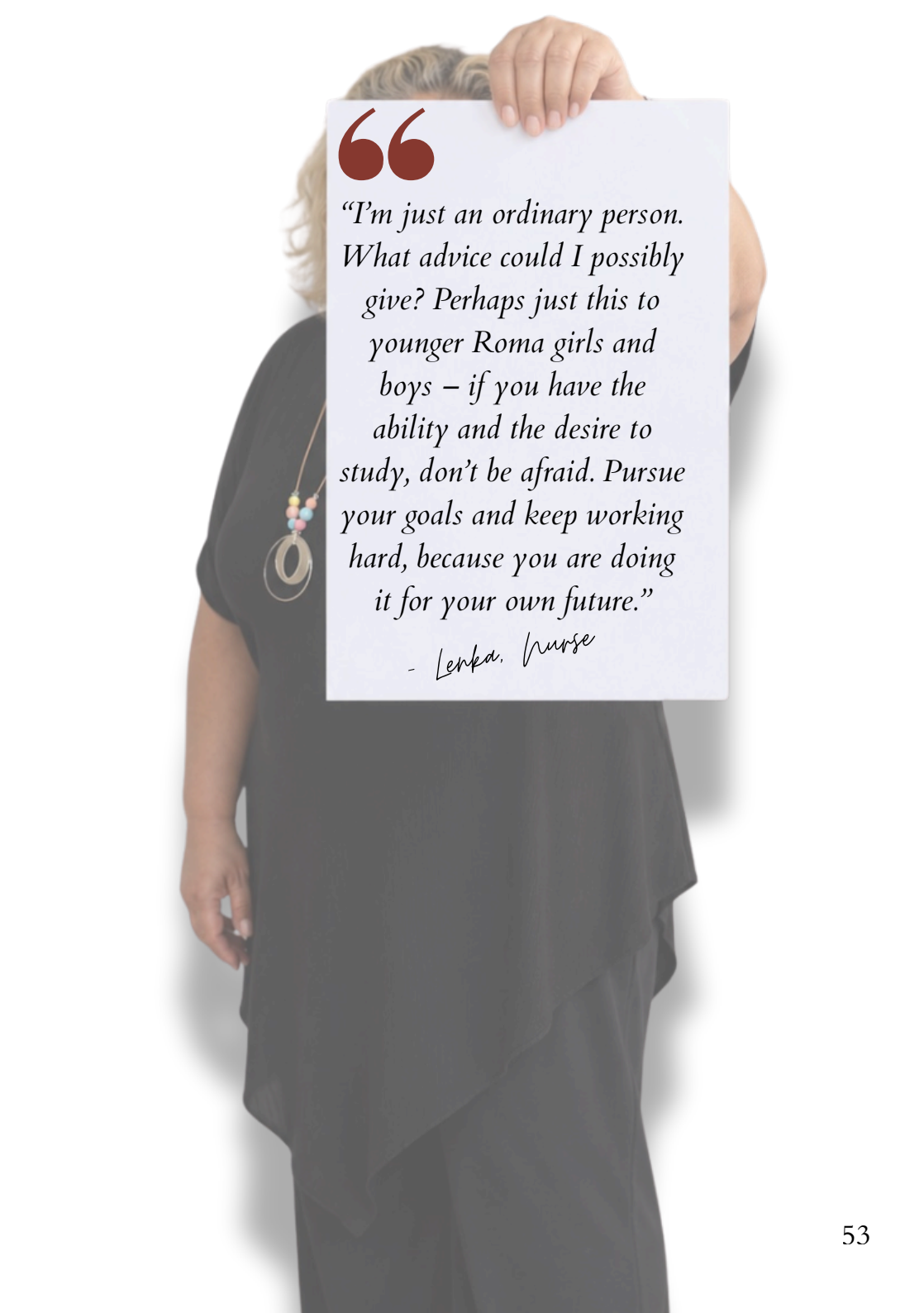
V *Ony vedia* preto Zuzana nereprezentuje „úspešnú Rómku“, ktorá napriek predsudkom niečo dosiahla. Takéto čítanie by jej skúsenosť opäť zúžilo na pôvod a úspech. Je to žena, ktorá vie o identite premýšľať, skúmať ju a pomenovať jej zložitosť. Jej vlastná skúsenosť je pritom jedným zo zdrojov tohto poznania, nie jeho jediným obsahom. Vie, že môže byť Rómkou aj Slovenkou súčasne a vie pomenovať, prečo by na tom nemalo byť nič, čo treba obhajovať.

That is why Zuzana's story reminded me that knowledge is not only about education or expertise. It also means being able to question accepted explanations and ask what lies behind them.
In Ony vedia (They Know), Zuzana does not represent a "successful Roma woman" who achieved something despite prejudice. Such an interpretation would once again reduce her experience to ethnicity and success. She is a woman who can reflect on identity, study it, and explain its complexity. Her personal experience is one source of this knowledge, not its entire basis. She knows she can be both Roma and Slovak. And she can explain why this should not be something she has to defend.

„Som obyčajný človek. Čo už môžem odkázať? Možno len mladším rómskym dievčatám a chlapcom – ak máte schopnosti a chuť študovať, nebojte sa. Choďte si za svojím cieľom, snažte sa, pretože to robíte pre svoju budúcnosť.“
- Lenka, zdravotná sestra

“I’m just an ordinary person. What advice could I possibly give? Perhaps just this to younger Roma girls and boys – if you have the ability and the desire to study, don’t be afraid. Pursue your goals and keep working hard, because you are doing it for your own future.”
- Lenka, nurse

Vedieť vidieť človeka

O práci zdravotnej sestry, vzťahu k pacientom a odbornosti, ktorej súčasťou je aj ľudský prístup.

Práca zdravotnej sestry je založená na odborných vedomostiach a praktických zručnostiach, no pri každodennom kontakte s pacientmi sa k nim pridáva ešte jedna schopnosť, a to vedieť pracovať s človekom, ktorý môže prežívať strach, bolesť alebo neistotu. Práve táto stránka zdravotníckej profesie sa opakovane objavovala v jej rozprávaní. Keď hovorila o svojej práci, medzi prvými si vybavila onkologických pacientov, s ktorými sa stretávala počas liečby a neskôr pri kontrolných vyšetreniach. Videla ich v rôznych fázach ochorenia. Pamätala si ich zoslabnutých a neistých, ale aj chvíle, keď sa po určitom čase vracali v lepšom zdravotnom stave. *„To bola radosť pozerať sa na toho človeka. Vidieť, že sa z tej choroby dostáva a že sa má dobre.“*

Na jej spôsobe rozprávania bolo zaujímavé, že pozornosť nesmerovala k vlastnej úlohe v procese liečby. Hovorila predovšetkým o pacientovi a o radosti z jeho zlepšenia. Aj keď zdravotná sestra pracuje s diagnózami, liečbou a zdravotnými výkonmi, človek, o ktorého sa stará, pre ňu zostáva konkrétnym človekom.

Podobne opisovala aj svoj všeobecný prístup k ľuďom. *„Na každom človeku sa snažím nájsť to dobré.“* Táto veta môže pôsobiť jednoducho, v zdravotníckej praxi však nadobúda konkrétny význam. Sestra si nemôže vyberať pacientov podľa toho, kto jej je sympatický, kto komunikuje príjemne alebo s kým sa jej pracuje jednoducho. Stretáva sa s ľuďmi v situáciách, keď ich správanie ovplyvňuje bolesť, strach, únava alebo neistota.

Knowing How to See the Person

On nursing, relationships with patients, and professional expertise that also includes a human approach.

Nursing is based on professional knowledge and practical skills, but daily contact with patients requires another ability: knowing how to care for someone who may be experiencing fear, pain, or uncertainty. This aspect of healthcare appeared repeatedly in her story. When speaking about her work, she first recalled oncology patients she had met during treatment and later at follow-up appointments. She had seen them at different stages of illness. She remembered them weak and uncertain, but also the moments when they returned in better health. *"It was such a joy to see that person. To see them recovering from the illness and doing well."* What stood out in her account was that she did not focus on her own role in the treatment process. She spoke mainly about the patients and the joy of seeing them improve. Although nurses work with diagnoses, treatments, and medical procedures, the person receiving care remains an individual to her. She described her general approach to people in a similar way. *"I try to find something good in every person."* This statement may seem simple, but it has a particular meaning in healthcare. Nurses cannot choose their patients based on who they like, who communicates pleasantly, or who is easy to work with. They encounter people whose behaviour may be affected by pain, fear, exhaustion, or uncertainty.

Profesionálny prístup preto zahŕňa aj schopnosť oddeliť vlastné pocity od starostlivosti, ktorú pacient potrebuje.

Za týmto vzťahom k práci však stojí aj cesta, ktorá neprebiehala úplne podľa plánu. V období, keď sa pripravovala na prijímacie skúšky na vysokú školu, zistila, že je tehotná. Ocitla sa pred rozhodnutím, či má v štúdiu pokračovať, alebo svoje plány odložiť. Rozhodla sa prijímacie skúšky absolvovať. „*Povedala som si, že to aspoň skúsim. Ak ma nezoberú, budem vedieť, že som pre to niečo urobila.*“ Ani samotný deň skúšok neprebehol jednoducho. Bola presvedčená, že sa konajú až o týždeň neskôr. Až ráno po opätovnom prečítaní pozvánky zistila, že termín je práve v ten deň. S partnerom sa preto museli rýchlo dostať do Bratislavy. Počas skúšky navyše bojovala so silnými tehotenskými nevoľnosťami. Napriek tomu test dokončila a na štúdium bola prijatá. Aj preto dnes mladým ľuďom, ktorí premýšľajú nad ďalším štúdiom, hovorí: *„Keď máte hlavu na učenie a chcete študovať, choďte za tým. Je to pre váš život a vašu budúcnosť.“* V jej prípade sa vzdelanie neskôr premenilo na konkrétnu profesijnú skúsenosť. Vie, čo zdravotnícka práca vyžaduje po odbornej stránke, ale pozná aj jej menej viditeľnú časť. Vie pracovať s ľuďmi v období, keď sa necítia dobre. Vie, že pacient potrebuje odbornú starostlivosť, ale spôsob, akým s ním zdravotník komunikuje, môže ovplyvniť jeho skúsenosť s liečbou. A vie aj to, aký význam môže mať pre zdravotníka vidieť človeka, ktorý sa po náročnom období vracia v lepšom stave.

A professional approach therefore also involves the ability to separate personal feelings from the care a patient needs. Behind her approach to work, however, is a journey that did not go entirely as planned. While preparing for university entrance exams, she discovered she was pregnant. She faced a decision: continue her education or postpone her plans. She decided to take the exams. *"I told myself I would at least try. If I didn't get accepted, I would know I had done something towards my goal."* Even the day of the exams was not easy. She believed they were scheduled for the following week. Only that morning, after rereading the invitation, did she realise they were taking place that very day.

She and her partner had to rush to Bratislava. During the exam, she also struggled with severe pregnancy sickness. Despite this, she completed the test and was accepted to university. That is why she now tells young people considering further education: *"If you have the ability to learn and want to study, go for it. It's for your life and your future."* In her case, education later became practical professional experience. She knows what healthcare work requires in terms of expertise, but she also understands its less visible side.

She knows how to care for people when they are unwell. She knows that patients need professional care, but also that the way healthcare workers communicate with them can shape their experience of treatment. And she knows how meaningful it can be for a healthcare professional to see someone return in better health after a difficult period.

„Choďte za tým, čo cítite a čo chcete v živote dosiahnuť. Robte to, čo vás baví. A rodičia, dávajte svojim deťom ten najlepší vzor, pretože práve od vás závisí, akým človekom raz budú.“
- Sára, zdravotná sestra

"Follow what you feel is right and what you want to achieve in life. Do what you love. And to parents: be the best role models you can be for your children, because the kind of people they become one day depends greatly on you."
- Sara, Nurse

Vedieť, kedy konať

O práci s deťmi, profesijnej skúsenosti a rozhodnutiach, pri ktorých môže záležať na každej chvíli.

Pri niektorých povolaniach nestačí poznať správny postup. Človek musí vedieť rozpoznať situáciu, vyhodnotiť ju a v správnej chvíli konať. Pri práci s deťmi môže mať takéto rozhodnutie mimoriadny význam. Počas nášho rozhovoru zdravotná sestra opakovane opisovala situácie, v ktorých sa odborné vedomosti prepájali so skúsenosťou získanou rokmi praxe. Jednou z nich bol prípad malého dieťaťa v paliatívnej starostlivosti, ktorého zdravotný stav sa začal náhle zhoršovať. Prestalo prijímať tekutiny, zvracalo a postupne strácalo silu. Spočiatku sa pritom nezdalo, že by príčina mala byť vážna. *„Keď som ráno prišla do práce, vedela som, že niečo nie je v poriadku. Videla som, že odchádza.“* V tej chvíli konala. Dieťa vzala na ruky a zabezpečila jeho prevoz do nemocnice. Napriek tomu sa ho už zachrániť nepodarilo. Pre jej profesijnú skúsenosť je dôležitý práve moment, ktorý smrti dieťaťa predchádzal. Roky práce ju naučili všímať si zmeny, ktoré nemusia byť na prvý pohľad jednoznačné. Zdravotnícky pracovník totiž nerozhoduje iba na základe jednej informácie. Sleduje stav človeka, jeho správanie, predchádzajúci vývoj a ďalšie signály, ktoré dokáže vyhodnotiť aj vďaka skúsenosti. To, že sa dieťa napriek jej reakcii nepodarilo zachrániť, bolo pre ňu psychicky náročné. Počas služby však pokračovala v práci a starala sa o ostatné deti. Emócie prišli až neskôr, keď sa vrátila domov a uvidela vlastné zdravé dieťa. *„Rozplakala som sa. Muselo to zo mňa vyjsť.“* Aj zvládanie vlastných emócií je súčasťou profesie, hoci zostáva pre ľudí zvonka väčšinou neviditeľné.

Knowing When to Act

On working with children, professional experience, and decisions where every moment can matter.

In some professions, knowing the correct procedure is not enough. You must be able to recognise a situation, assess it, and act at the right moment. When working with children, such decisions can be especially important. During our conversation, the nurse repeatedly described situations where professional knowledge was combined with years of experience. One involved a young child receiving palliative care whose condition suddenly began to deteriorate. The child stopped drinking, began vomiting, and gradually lost strength. At first, the cause did not appear serious. *"When I arrived at work that morning, I knew something was wrong. I could see the child was slipping away."* She acted immediately. She picked up the child and arranged for a transfer to hospital. Despite her efforts, the child could not be saved. What matters in her professional experience is the moment before the child's death. Years of practice had taught her to notice changes that might not be immediately obvious. Healthcare professionals do not make decisions based on a single piece of information. They observe a person's condition, behaviour, medical history, and other signs they can interpret through experience. The fact that the child could not be saved despite her response was emotionally difficult for her. Yet she continued working during her shift, caring for the other children. The emotions came later, when she returned home and saw her own healthy child. *"I burst into tears. I had to let it out."* Managing one's emotions is also part of the profession, although it usually remains invisible to outsiders.

Schopnosť konať profesionálne neznamená, že zdravotník prestáva cítiť. Znamená skôr vedieť oddeliť chvíľu, keď je potrebné sústrediť sa na pacienta, od chvíle, keď si môže dovoliť spracovať vlastnú reakciu. O schopnosti rýchlo vyhodnotiť situáciu hovorila aj pri inom dieťati. Išlo o približne ročné dievčatko, ktoré počas služby náhle prestalo dýchať, zmodrelo a nereagovalo. Tentoraz sa dieťa znovu nadýchlo vďaka jej pomoci. Práve podobné situácie ukazujú časť zdravotníckej profesie, ktorú si pri bežnom kontakte so zdravotnou sestrou nemusíme uvedomovať. Za rozhodnutím, ktoré zvonka trvá niekoľko sekúnd, sú vedomosti, praktická skúsenosť a schopnosť zachovať si v kritickej chvíli dostatočný pokoj na to, aby človek urobil to, čo je potrebné. Zaujímavá bola aj ďalšia skúsenosť, o ktorej počas rozhovoru hovorila. Jedno z detí, o ktoré sa starala, si raz vzala na deň domov. Chcela mu dopriať obyčajný deň mimo zariadenia. Boli spolu pri bazéne, išli na prechádzku a trávili čas spôsobom, ktorý je pre mnohé deti úplne bežný. Problém nastal večer, keď ho bolo potrebné odviezť späť. Dievčatko nechcelo odísť a odlúčenie prežívalo veľmi ťažko. Táto skúsenosť ju priviedla k rozhodnutiu, že podobnú situáciu už nebude opakovať. *„Povedala som si, že už si žiadne dieťa domov nezoberiem. Nie preto, že by som nechcela. Ale preto, že som nechcela, aby znovu prežívalo tú bolesť z odchodu.“* Aj táto situácia podľa mňa veľa vypovedá o tom, čo znamená vedieť pracovať s ľuďmi. Dobrý úmysel ešte automaticky neznamená dobrý výsledok. Profesijná skúsenosť niekedy vzniká práve tým, že človek spätne vyhodnotí vlastné rozhodnutie a pochopí jeho dôsledky pre druhého. V jej prípade teda „vedieť“ nemá iba jeden význam. Vie reagovať v akútnej situácii. Vie pozorovať dieťa a všimnúť si zmenu jeho zdravotného stavu. Vie pracovať pod tlakom. Postupne sa však naučila aj to, že pri práci so zraniteľnými deťmi je potrebné premýšľať nad emocionálnymi dôsledkami vlastného konania.

Acting professionally does not mean that healthcare workers stop feeling emotions. Rather, it means knowing when to focus on the patient and when to process their own reactions. She also spoke about another child when describing the ability to assess situations quickly. A girl, approximately one year old, suddenly stopped breathing during her shift, turned blue, and became unresponsive. This time, the child started breathing again. Such situations reveal an aspect of healthcare that we may not recognise during ordinary contact with a nurse. Behind a decision that takes only seconds are knowledge, practical experience, and the ability to remain calm enough in a critical moment to do what is necessary. Another experience she shared was equally interesting. One day, she took a child she cared for home with her. She wanted to give the child an ordinary day outside the care facility. They spent time by the pool, went for a walk, and enjoyed activities that many children take for granted. The difficulty came that evening, when it was time to return. The girl did not want to leave and found the separation extremely painful. This experience led her to decide not to repeat such a situation. *"I told myself I would never take another child home. Not because I didn't want to, but because I didn't want them to experience that pain of leaving again."* I believe this experience also reveals much about what it means to know how to work with people. Good intentions do not automatically lead to good outcomes. Professional experience sometimes develops when we reflect on our decisions and understand their consequences for others. In her case, therefore, "knowing" has several meanings. She knows how to respond in an emergency. She knows how to observe a child and recognise changes in their condition. She knows how to work under pressure. Over time, she has also learnt that working with vulnerable children requires considering the emotional consequences of her own actions.

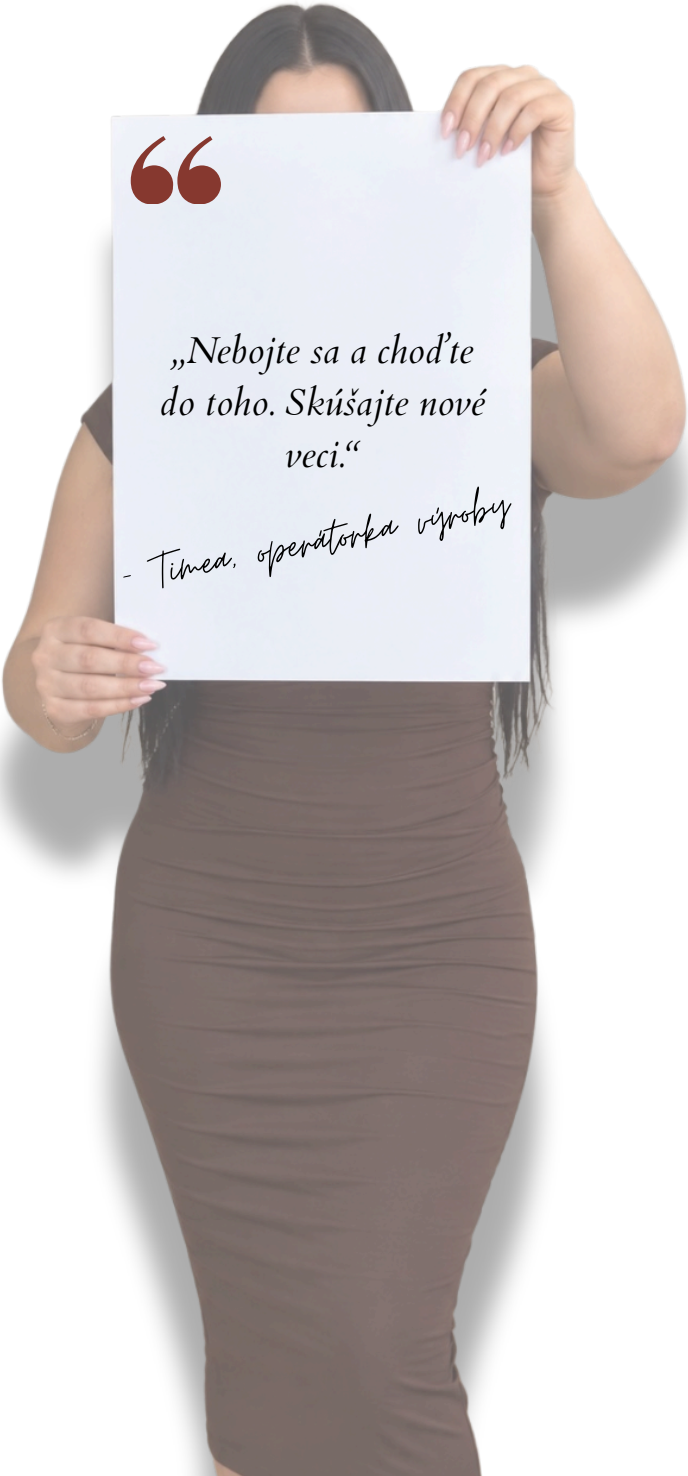
Na konci rozhovoru sa jej pozornosť opäť obrátila k deťom, tentoraz však k úlohe rodičov. *„Choďte za tým, čo cítite. Robte to, čo vás baví. A rodičia, buďte svojim deťom tým najlepším vzorom. Práve doma sa začína formovať to, akými ľuďmi raz budú.“*

At the end of our conversation, her attention turned to children again, this time to the role of parents.

"Follow what you feel. Do what you enjoy. And parents, be the best role models for your children. The kind of people they become begins at home."

„Nebojte sa a choďte do toho. Skúšajte nové veci.“
- Timea, operátorka výroby

“Don’t be afraid to go for it. Try new things.”
- Timea, Production Operator

Vedieť, prečo to robím

O práci, samostatnosti a rozhodnutiach, ktoré nemusia vyzerať rovnako u každého.

Timea začala pracovať krátko po skončení školy. Ako osemnásťročná nastúpila do automobilového priemyslu a namiesto pokračovania v štúdiu si vybrala pracovný život. Pri pohľade zvonka by sa toto rozhodnutie dalo jednoducho zaradiť medzi dve možnosti: vysoká škola alebo práca. Z jej rozprávania však bolo zrejmé, že vlastné rozhodnutie takto nevníma. Dôležitá pre ňu bola samostatnosť, ale aj rodina. Chcela pracovať, mať vlastný príjem a zároveň pomôcť rodičom, ktorí sa dovtedy starali o ňu a jej súrodencov. *„Tak, ako pomáhali oni nám, chcela som pomôcť aj ja im."* Práve vzťah k rodičom sa v našom rozhovore objavoval opakovane. Timea o nich hovorí ako o ľuďoch, od ktorých sa učila predovšetkým vzťahu k práci. Jej mama pracuje v rovnakej automobilke a niekedy sa stretnú aj na jednej zmene. Pre Timeu však nie je dôležité iba to, že dnes pracujú v rovnakom prostredí. Oveľa viac hovorí o tom, čo videla doma počas svojho dospievania. *„Museli si všetko vypracovať. Kedysi to nebolo také jednoduché ako dnes."* Rodičov preto nevníma ako vzor pre ich vzdelanie alebo profesijné postavenie. Dôležitejšia je pre ňu skúsenosť s tým, že pracovali, zabezpečovali rodinu a snažili sa svojim deťom vytvoriť podmienky, ktoré sami nemuseli mať. Aj jej rozhodnutie začať pracovať tak dostáva širší význam. Nešlo iba o prvé zamestnanie po škole. Práca pre ňu znamenala možnosť postupne prevziať zodpovednosť za vlastný život a zároveň prispieť rodine, ktorá dovtedy podporovala ju. Počas rozhovoru sme sa dostali aj k vzdelaniu.

Knowing Why I Do It

On work, independence, and decisions that do not have to look the same for everyone.

Timea started working shortly after finishing school. At eighteen, she entered the automotive industry, choosing work over further education. From the outside, this decision might seem like a simple choice between university and employment. But her story showed that she saw it differently. Independence mattered to her, but so did family. She wanted to work, earn her own money, and help her parents, who had cared for her and her siblings. *"Just as they helped us, I wanted to help them too."* Her relationship with her parents came up repeatedly during our conversation. Timea sees them as people who taught her the value of work. Her mother works at the same car factory, and they sometimes share a shift. But what matters most to Timea is not that they now work in the same place. It is what she witnessed at home while growing up. *"They had to work hard for everything. Things weren't as easy back then as they are today."* She does not admire her parents because of their education or professional status. What matters more is that they worked, provided for their family, and tried to give their children opportunities they may not have had themselves. Her decision to start working therefore has a broader meaning. It was not simply her first job after school. Work gave her the opportunity to gradually take responsibility for her own life while contributing to the family that had supported her. During our conversation, we also discussed education.

Timea nepovažuje vysokoškolské štúdium za jedinú cestu, podľa ktorej možno hodnotiť schopnosti alebo budúcnosť mladého človeka. Diplom podľa nej môže vytvárať nové možnosti ale sám osebe nevypovedá o tom, aký človek je, ako pristupuje k práci alebo ako dokáže komunikovať s ostatnými. Práve tu je jej pohľad zaujímavý aj pre *Ony vedia.* V knihe sa objavujú ženy s rozdielnymi profesiami, vzdelaním aj životnými cestami. Ak by sme ich hodnotili iba podľa akademického vzdelania alebo spoločenského postavenia, veľmi rýchlo by sme vytvorili ďalšiu hierarchiu, v ktorej by jedna životná cesta pôsobila hodnotnejšie než druhá. Timea do tejto knihy neprináša akademickú expertízu ani profesiu, pri ktorej sa automaticky hovorí o spoločenskej prestíži. Prináša inú skúsenosť. Vie, čo znamená začať pracovať v mladom veku, prispôsobiť sa pracovného režimu, niesť vlastné povinnosti a postupne získavať samostatnosť. Keď som sa jej na konci spýtala, čo by odkázala dievčatám, ktoré sa boja skúsiť niečo nové, odpovedala: *„Nebojte sa. Choďte do toho. Skúšajte nové veci, aby ste zistili, čo je život.“* Pri jej príbehu som premýšľala aj nad tým, ako ľahko prisudzujeme určitým životným cestám význam bez toho, aby sme poznali dôvody človeka, ktorý si ich vybral.

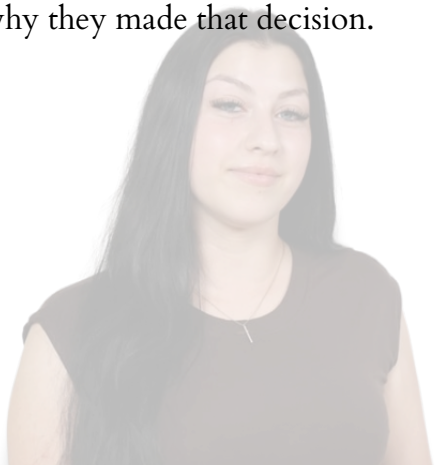
Pri mladých Rómoch a Rómkach môže byť zvlášť problematické automaticky interpretovať skorý vstup na trh práce ako nedostatok ambícií alebo nezáujem o vzdelanie. Samotná informácia, že mladý človek po škole nepokračoval na univerzitu, nám totiž ešte nevysvetľuje, prečo sa tak rozhodol.

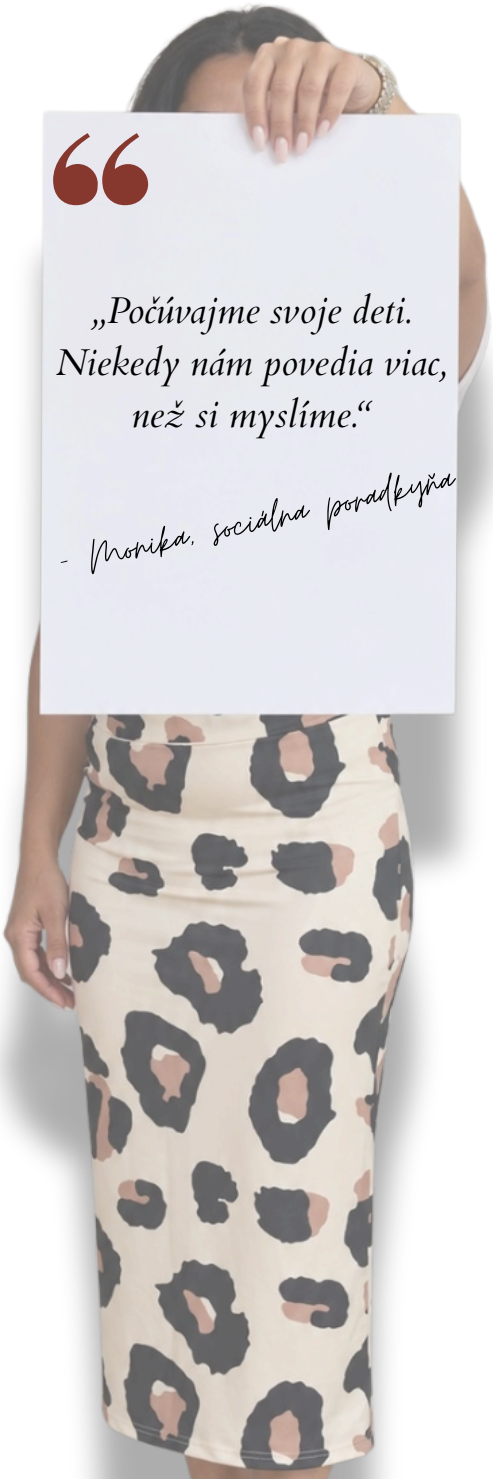

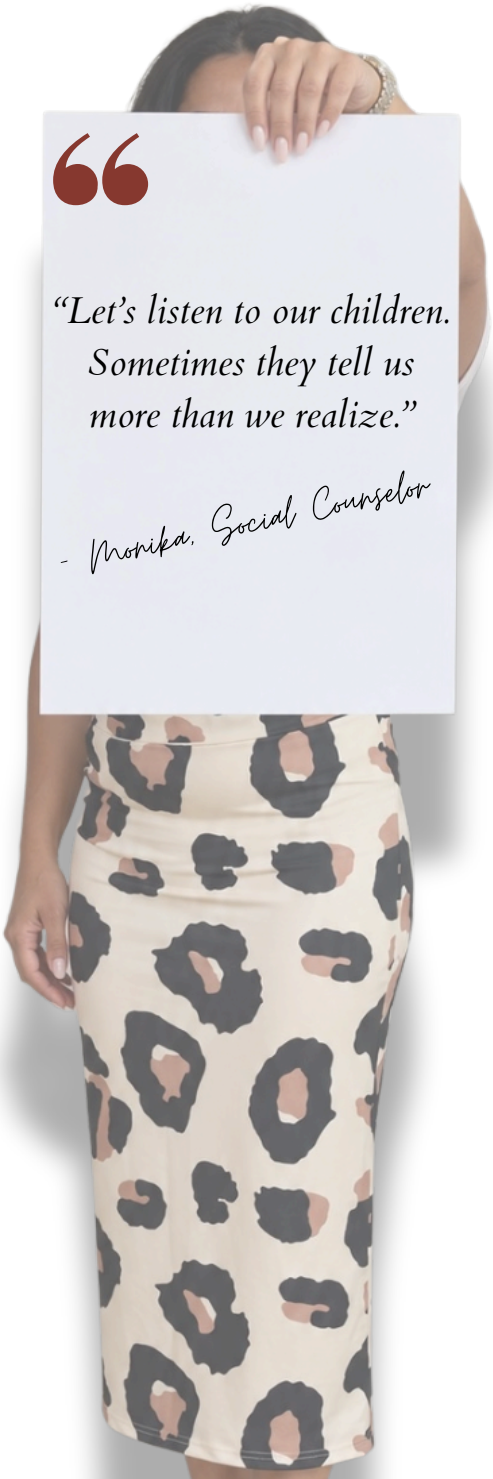
Timea does not see university education as the only way to judge a young person's abilities or future. She believes a degree can open new opportunities, but it does not define someone's character, attitude towards work, or ability to communicate with others.

This is what makes her perspective particularly relevant to Ony vedia (They Know). The book features women with different professions, educational backgrounds, and life paths. If we judged them only by academic qualifications or social status, we would quickly create another hierarchy in which one life path seemed more valuable than another. Timea does not bring academic expertise or a profession traditionally associated with social prestige to this book. She brings a different experience. She knows what it means to start working at a young age, adapt to a work schedule, take on responsibilities, and gradually become independent. When I asked her at the end of our conversation what advice she would give to girls who are afraid to try something new, she replied: *"Don't be afraid. Go for it. Try new things to discover what life is about."* Her story also made me reflect on how easily we judge certain life choices without knowing the reasons behind them. For young Roma men and women, it can be particularly problematic to automatically interpret entering the workforce early as a lack of ambition or interest in education.

Knowing that a young person did not attend university after finishing school does not tell us why they made that decision.

„Počúvajme svoje deti.
Niekedy nám povedia viac,
než si myslíme.“
- Monika, sociálna poradkyňa

“Let’s listen to our children.
Sometimes they tell us
more than we realize.”
- Monika, Social Counselor

Vedieť, kedy zasiahnuť

Monika o sociálnej kuratele, rozhodovaní a zodpovednosti za rozhodnutia, ktoré zasahujú do života rodiny.

Práca sociálnej kurátorky je založená na pomoci ľuďom, no nie vždy má pomoc podobu podpory alebo poradenstva. Sú situácie, v ktorých musí pracovník vyhodnotiť mieru ohrozenia dieťaťa a rozhodnúť, či je možné pokračovať v práci s rodinou, alebo je potrebné zasiahnuť. Monika túto stránku sociálnej práce pozná z vlastnej profesijnej skúsenosti. V minulosti pracovala s rodinami, v ktorých sa objavovalo zanedbávanie, problémy so starostlivosťou o deti aj prípady bezprostredného ohrozenia ich zdravia. Práve schopnosť rozlíšiť tieto situácie patrila k najväčšej zodpovednosti jej práce. *„Väčšinou to je, keď ide o týranie, keď je už ohrozený život dieťaťa. Vtedy zasahujú okamžite do 24 hodín."* Pri takýchto prípadoch už podľa nej nie je priestor čakať na to, či sa situácia postupne zlepší. Prioritou sa stáva bezpečnosť dieťaťa a do riešenia môže vstúpiť aj polícia. Jeden z prípadov sa týkal dieťaťa vo veku približne dva až tri roky. Monika pôvodne pracovala s jeho matkou, rodina sa však neskôr presťahovala do iného okresu a prípad bol odovzdaný ďalšej sociálnej kurátorke. Následne sa ukázalo, že dieťa bolo fyzicky týrané. Na tele malo modriny a popáleniny a podľa informácií, ktoré Monika neskôr dostala, bolo aj topené vo vani. Situácia bola natoľko závažná, že dieťa bolo umiestnené mimo pôvodného prostredia. Takéto prípady ukazujú jednu stranu sociálnej kurately, v ktorých je ohrozenie dieťaťa natoľko vážne, že potreba zásahu je zrejmá. Monika však počas rozhovoru hovorila aj o prípadoch, ktoré také jednoznačné neboli.

Knowing When to Intervene

Monika on social guardianship, decision-making, and responsibility for decisions that affect family life.

The work of a social guardian is based on helping people, but help does not always mean support or counselling. Sometimes, a social worker must assess the level of risk to a child and decide whether to continue working with the family or intervene. Monika knows this aspect of social work from her own professional experience. She previously worked with families facing neglect, difficulties in childcare, and situations where children's health was in immediate danger. Recognising the differences between these situations was one of her greatest responsibilities. *"Usually, it's when there is abuse, when a child's life is already at risk. That's when they intervene immediately, within 24 hours."* In such cases, she explains, there is no time to wait and see whether the situation improves. The child's safety becomes the priority, and the police may also become involved. One case involved a child approximately two or three years old. Monika had originally worked with the child's mother, but the family later moved to another district, and the case was transferred to another social guardian. It later emerged that the child had been physically abused. The child had bruises and burns, and according to information Monika later received, had also been held underwater in a bathtub. The situation was so serious that the child was placed outside the family home. Such cases reveal one side of social guardianship, where the danger to a child is so severe that the need for intervention is clear. During our conversation, however, Monika also spoke about cases that were far less straightforward.

Keď som sa jej opýtala, čo bolo na jej práci najťažšie, odpovedala stručne: „Odoberanie detí z rodín."

Najťažšia skúsenosť v jej profesionálnej kariére sa týkala ženy, ktorú poznala už od detstva. *„Pre mňa bol najhorší a najťažší prípad, keď som musela odobrať deti kamarátke, s ktorou som vyrastala."* V tej chvíli nestačilo vedieť, čo si vyžaduje jej profesijná úloha. Musela oddeliť osobný vzťah od svojej zodpovednosti ako sociálnej kurátorky. Tento prípad ukazuje, že profesionálne rozhodnutia nie sú vždy emocionálne jednoduché. Sociálny pracovník môže vedieť, že určitý zásah je nevyhnutný, a napriek tomu môže byť osobne zasiahnutý jeho dôsledkami. Profesijná kompetencia neznamená neprítomnosť emócií. Znamená schopnosť rozhodovať sa na základe potrieb a bezpečia dieťaťa, aj keď sa situácia človeka osobne dotýka. Pre mňa však bola ešte zaujímavejšia iná časť Monikinho príbehu. Otvorene hovorila o prípade, v ktorom sa jej pôvodné posúdenie situácie neskôr ukázalo ako nesprávne. Na súde podporila rozhodnutie, aby dieťa zostalo v starostlivosti matky. Informácie, ktoré boli v tom čase dostupné, naznačovali, že takéto usporiadanie by mohlo fungovať. Neskôr sa však situácia začala meniť. Dieťa prestalo navštevovať materskú školu, rodina sa sťahovala medzi prenajatými bytmi a postupne sa ukazovalo, že obraz, ktorý si sociálni pracovníci o matke vytvorili, úplne nezodpovedal skutočnosti. *„Po celý čas, keď sme s ňou pracovali a komunikovali, matka v skutočnosti hrala rolu, ktorú sme nedokázali rozpoznať."* Dieťa bolo napokon zverené do starostlivosti otca. Za dôležité na tejto skúsenosti považujem to, že Monika sa nesnaží prezentovať svoje pôvodné rozhodnutie ako bezchybné. Pripúšťa, že aj sociálni pracovníci môžu situáciu vyhodnotiť nesprávne.

When I asked her what had been the hardest part of her work, she answered briefly: *"Removing children from their families."* The most difficult experience of her professional career involved a woman she had known since childhood. "*For me, the worst and most difficult case was when I had to remove the children of a friend I had grown up with."* At that moment, knowing what her professional role required was not enough. She had to separate her personal relationship from her responsibilities as a social guardian. This case demonstrates that professional decisions are not always emotionally easy. A social worker may know that a particular intervention is necessary and still be personally affected by its consequences. Professional competence does not mean the absence of emotions. It means being able to make decisions based on the needs and safety of the child, even when the situation affects the professional personally. For me, however, another part of Monika's story was even more interesting. She spoke openly about a case in which her initial assessment of the situation later proved to be incorrect. In court, she supported the decision to allow a child to remain in the mother's care. The information available at the time suggested that this arrangement could work. However, the situation later began to change. The child stopped attending kindergarten, the family moved between rented apartments, and it gradually became apparent that the impression social workers had formed of the mother did not fully reflect reality. *"Throughout the time we worked with her and communicated with her, the mother was actually playing a role that we failed to recognise."* The child was eventually placed in the father's care.

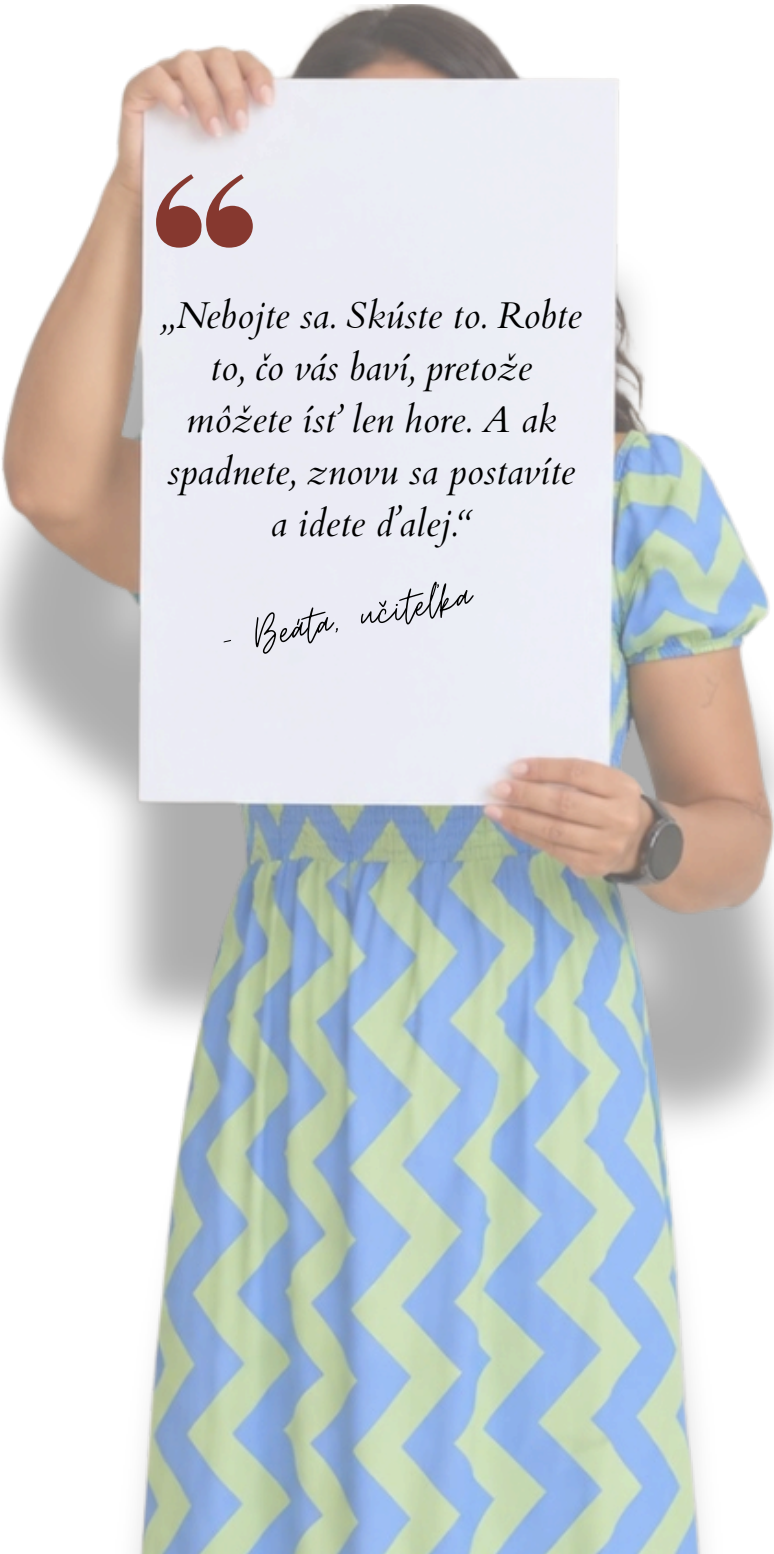
What I consider important about this experience is that Monika does not attempt to present her original decision as flawless. She acknowledges that social workers, too, can assess situations incorrectly.

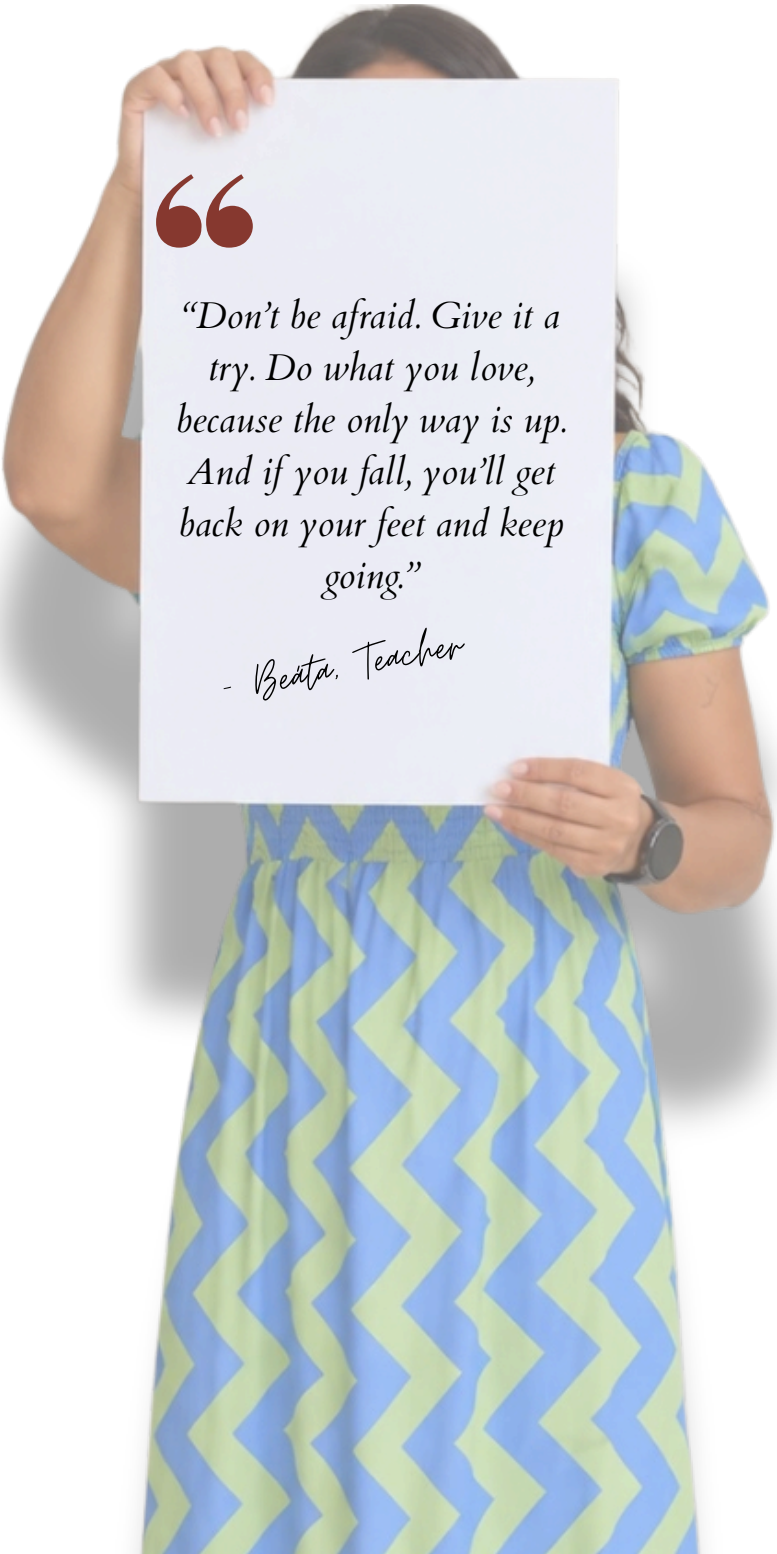
A práve to podľa mňa ukazuje, čo Monika vie. Vie, že sociálna práca nie je profesiou, v ktorej má človek vždy k dispozícii všetky potrebné informácie a jeho jedinou úlohou je vybrať správne riešenie. Vie sa rozhodovať v podmienkach neistoty. Vie rozpoznať, kedy už situácia neznesie odklad. Vie spolupracovať s políciou a ďalšími inštitúciami. Zároveň však vie svoje rozhodnutia prehodnotiť a priznať si, že skutočnosť bola iná, než sa v danom momente javila. Keď som sa Moniky na konci nášho rozhovoru opýtala, čo považuje pri práci s ľuďmi za dôležité, nehovorila o zákonoch ani administratívnych postupoch. Zdôraznila otvorenosť, ochotu pomáhať a predovšetkým schopnosť počúvať. *„Dôležité je počúvať."* K tejto myšlienke sa vrátila aj vtedy, keď hovorila o tom, čo by chcela odkázať rodičom. *„Rodičia musia počúvať svoje deti a predovšetkým sa snažiť predchádzať tomu, aby sa stali klientmi sociálnej práce. Ak však skutočne potrebujú pomoc, mali by sa obrátiť na orgány sociálnoprávnej ochrany detí."*

And this, I believe, shows precisely what Monika knows. She knows that social work is not a profession where all the necessary information is always available and the only task is to choose the right solution. She knows how to make decisions under uncertainty. She knows when a situation can no longer wait. She knows how to cooperate with the police and other institutions.
But she also knows how to reconsider her decisions and acknowledge that reality was different from how it appeared at the time. When I asked Monika at the end of our conversation what she considered important when working with people, she did not speak about laws or administrative procedures. She emphasised openness, willingness to help, and above all, the ability to listen.
"Listening is important." She returned to this idea when sharing what she wanted to say to parents. *"Parents need to listen to their children and, above all, try to prevent them from becoming clients of social work. But if they really need help, they should turn to child protection services."*

„Nebojte sa. Skúste to. Robte to, čo vás baví, pretože môžete ísť len hore. A ak spadnete, znovu sa postavíte a idete ďalej.“
- Beáta, učiteľka

“Don’t be afraid. Give it a try. Do what you love, because the only way is up. And if you fall, you’ll get back on your feet and keep going.”
- Beata, Teacher

Vedieť pracovať s ľuďmi

Beáta o hotelierstve, komunikácii, zmene profesie a skúsenostiach, ktoré si priniesla späť do školy.

Beátina profesijná cesta spája prostredia, ktoré na prvý pohľad nemajú veľa spoločného. Vyštudovala učiteľstvo, niekoľko rokov pracovala v hotelierstve a obchode, komunikovala s hudobnými interpretmi, po materskej dovolenke vyskúšala predaj hotelového softvéru a napokon sa vrátila k deťom. Keď však rozpráva o jednotlivých zamestnaniach, postupne sa medzi nimi objavuje spoločná línia. V každom z nich potrebovala vedieť pracovať s ľuďmi. V hotelierstve to znamenalo komunikovať s hosťami, reagovať na ich požiadavky, organizovať služby a riešiť situácie, ktoré sa nedali vždy dopredu naplánovať. Keď mala na starosti hudobných interpretov, výsledok jej práce často nebolo možné vidieť v jednej konkrétnej úlohe. Prejavoval sa skôr v tom, či všetko fungovalo a či bol klient spokojný. Dnes učí deti na prvom stupni, a v jednej triede tak zastáva úplne inú úlohu, než kedysi medzi hotelovými hosťami a hudobnými interpretmi. Napriek tomu v jej práci zostáva niečo, čo poznala už z predchádzajúcich profesií, každodenný kontakt s ľuďmi. *„Ja to mám teraz skôr ako koníček, že sa venujem tým deťom, že ozaj si tam môžem prípravy robiť, maľujeme spolu, všetko možné.“* Práve jej profesijná cesta ukazuje, že kompetencie nemusia zostať uzavreté v jednom povolaní. Schopnosť komunikovať, prispôsobiť sa rozdielnym ľuďom, riešiť nečakané situácie alebo vytvárať vzťahy si človek môže prenášať medzi veľmi odlišnými pracovnými prostrediami. Beáta zároveň vie porovnať, v akom type práce sa cíti dobre. Vyskúšala prostredie s prísnymi pravidlami aj voľnejšiu firemnú kultúru. Pracovala v manažérskej pozícii aj za počítačom.

Knowing How to Work with People

Beata on hospitality, communication, changing careers, and the experience she brought back to teaching.

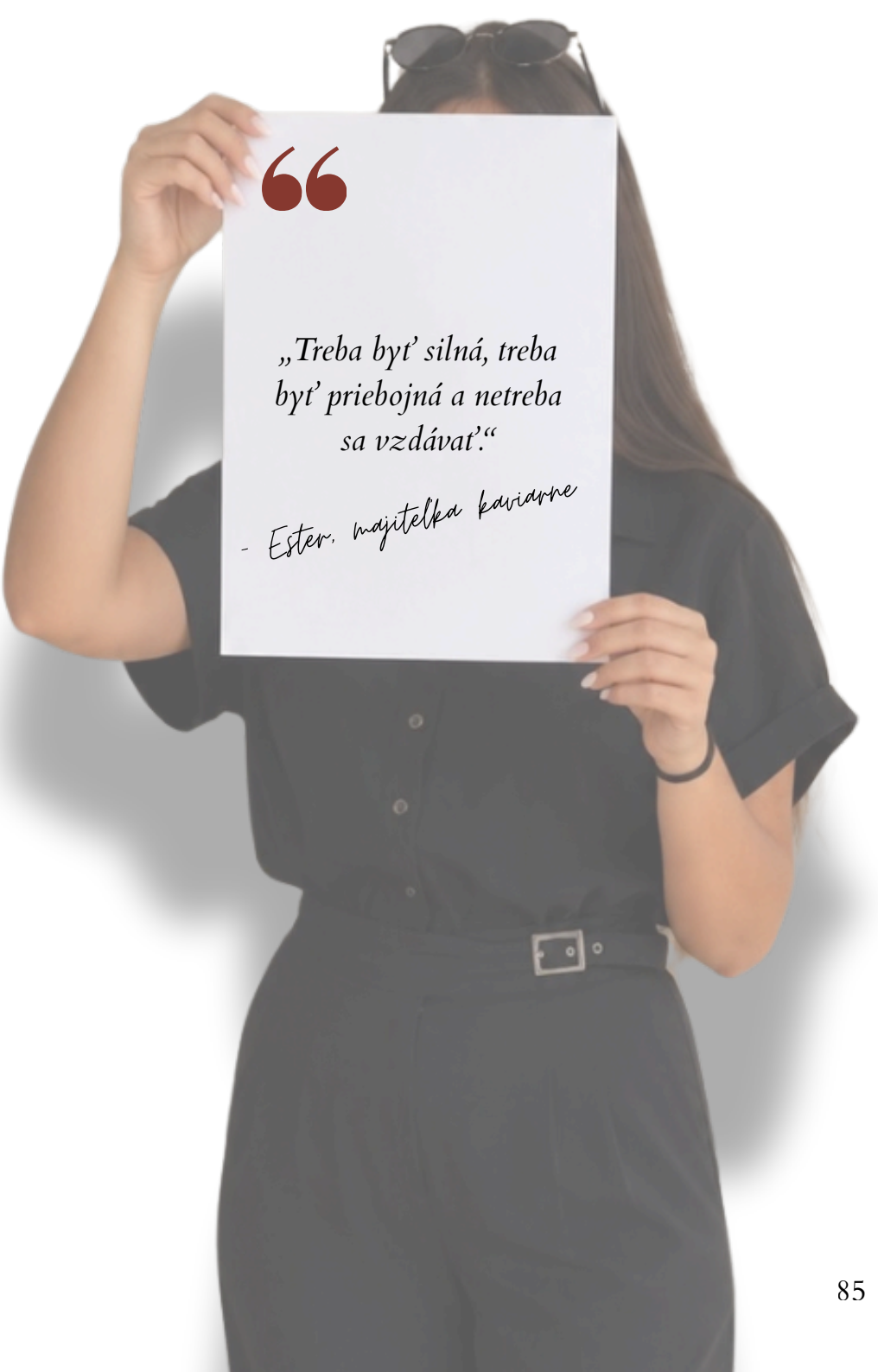
Beata's career connects fields that, at first glance, have little in common. She studied teaching, spent several years working in hospitality and sales, communicated with musicians, tried selling hotel software after maternity leave, and eventually returned to working with children. Yet as she describes her different jobs, a common theme emerges. In each one, she needed to know how to work with people. In hospitality, this meant communicating with guests, responding to their requests, organising services, and handling situations that could not always be planned in advance.
When she was responsible for musicians, the results of her work were not always visible in a single task. They were reflected in whether everything ran smoothly and the client was satisfied.
Today, she teaches primary school children, taking on a very different role from the one she once had among hotel guests and musicians. Yet something remains the same: daily contact with people. *"Now I see it more as a hobby, working with the children. I can really prepare activities for them, we paint together, and do all sorts of things."* Her career shows that skills do not have to remain limited to one profession. Communication, adapting to different people, handling unexpected situations, and building relationships are abilities that can be transferred between very different workplaces.
Beáta also knows what kind of work suits her. She has experienced workplaces with strict rules as well as more relaxed company cultures. She has worked in management positions and at a computer.

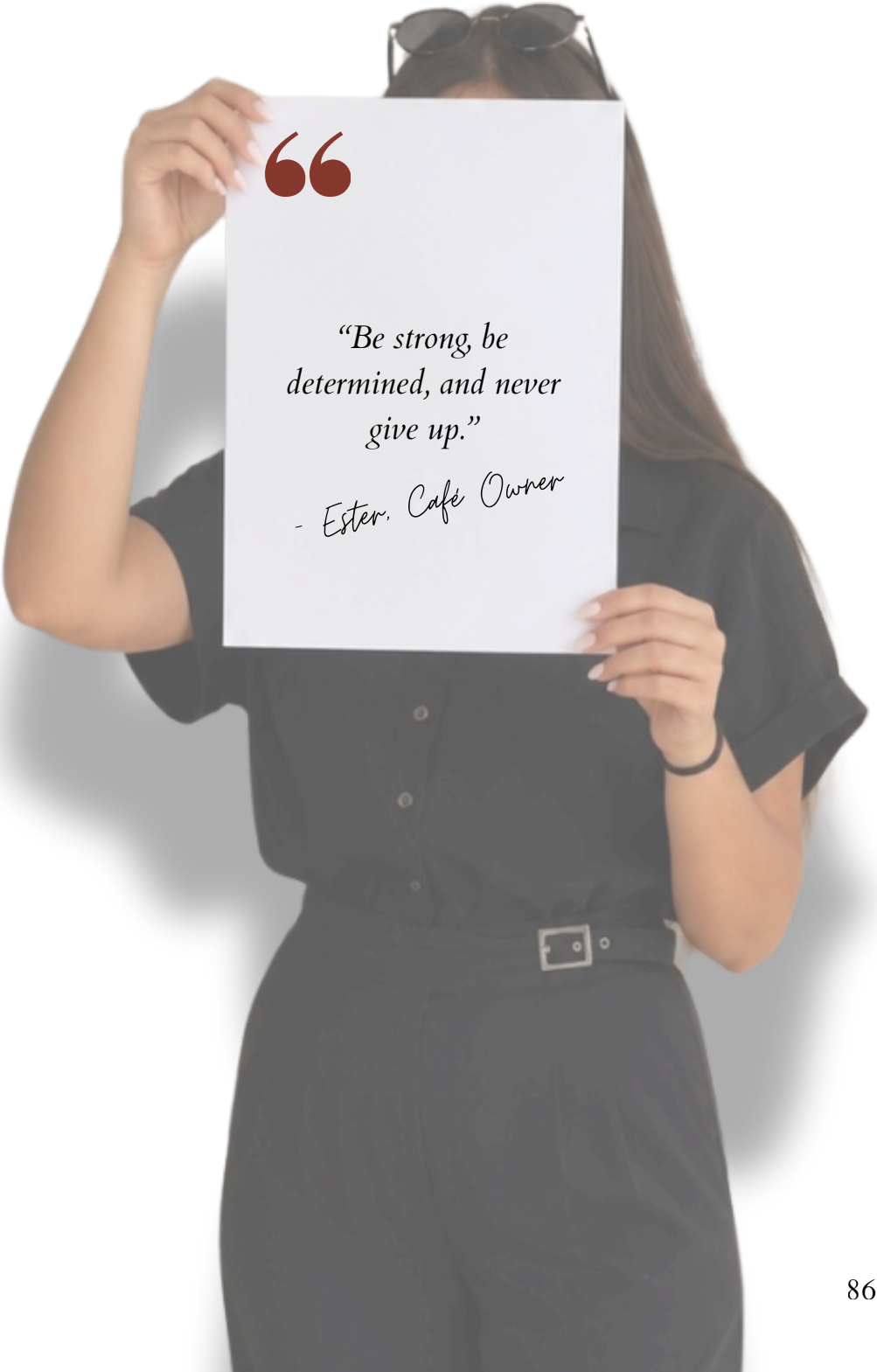
A dnes pracuje s deťmi. Práve táto skúsenosť jej umožnila pomenovať, čo je pre ňu pri práci dôležité. *„Je dôležité robiť to, čo vás baví, pretože potom to nie je ako práca.“* Hovorí zo skúsenosti človeka, ktorý niekoľkokrát zmenil pracovné prostredie a vie, že jedno profesijné rozhodnutie nemusí určovať celý ďalší život. *„Môžete ísť len hore. Ak spadnete dole, tak sa zasa postavíte a idete ďalej.“* Pri Beáte by však bola škoda zredukovať jej príbeh iba na posolstvo o nevzdávaní sa. Oveľa zaujímavejšie je sledovať, čo sa počas všetkých tých zmien naučila. Vie komunikovať s ľuďmi v rôznych prostrediach. Vie riešiť situácie, ktoré neprebiehajú podľa plánu. Vie sa prispôsobiť odlišným pracovným podmienkam. A po skúsenosti s viacerými profesiami vie aj pomenovať, aký druh práce vyhovuje jej samej.

And today, she works with children. These experiences have helped her identify what matters most to her at work. *"It's important to do what you enjoy, because then it doesn't feel like work."* She speaks from the experience of someone who has changed workplaces several times and knows that one career decision does not have to determine the rest of her life. *"You can only move upwards. If you fall, you get back up and keep going."* However, it would be a shame to reduce Beata's story to a message about perseverance. What is far more interesting is what she has learnt through all these changes. She knows how to communicate with people in different environments. She knows how to handle situations that do not go according to plan. She can adapt to different working conditions. And after experiencing several professions, she also knows what kind of work suits her best.

„Treba byť silná, treba byť priebojná a netreba sa vzdávať.“
- Ester, majiteľka kaviarne

“Be strong, be determined, and never give up.”
- Ester, Café Owner

Vedieť si vytvoriť vlastné miesto

O podnikaní v dvadsať jeden rokoch, zodpovednosti a každodennej práci, ktorá zostáva za dverami kaviarne.

Keď človek vstúpi do kaviarne, väčšinou vidí hotový priestor. Stoly, šálky, kávovar, vitrínu, ľudí sediacich pri káve a niekoho za barom, kto sa ich opýta, čo si dajú. Oveľa menej premýšľame nad tým, čo všetko musí fungovať ešte predtým, než sa ráno otvoria dvere. Ona to vie. Má dvadsaťjeden rokov a vedie vlastnú kaviareň. Samotný vek môže byť prvou informáciou, ktorá na jej príbehu zaujme. Dvadsaťjeden rokov si totiž spájame skôr so štúdiom, prvými zamestnaniami alebo obdobím, keď človek ešte len zisťuje, čo chce robiť. V jej prípade však mladý vek neznamená život bez zodpovednosti. Podnikanie ju postavilo do situácie, v ktorej nestačí vedieť pripraviť dobrú kávu alebo vytvoriť pekný priestor. Kaviareň musí fungovať každý deň. Treba premýšľať nad nákladmi, zásobami, zákazníkmi, ponukou, pracovným časom a množstvom drobných rozhodnutí, ktoré človek zvonka vôbec nevidí. Byť majiteľkou zároveň znamená, že keď sa niečo nepodarí, problém nezmizne skončením pracovnej zmeny. Nie je tu niekto ďalší, na koho možno automaticky preniesť zodpovednosť. Rozhodnutie musí urobiť ona. Práve to ma na jej rozprávaní zaujíma najviac. Podnikanie totiž veľmi rýchlo preverí rozdiel medzi predstavou a každodennou realitou. Mať vlastnú kaviareň môže zvonka pôsobiť ako sloboda. Vytvoriť si vlastný priestor, rozhodovať o tom, ako bude vyzerať, čo sa v ňom bude ponúkať a akú atmosféru bude mať. S touto slobodou však prichádza aj zodpovednosť za to, či bude fungovať. Ona to vie. Vie si vybudovať vlastný priestor, vie komunikovať so zákazníkom, vie sa rozhodovať a vie do čoho investovať.

Knowing How to Create a Place of Your Own

On running a business at twenty-one, responsibility, and the daily work that remains unseen behind the café doors.

When you enter a café, you usually see a finished space. Tables, cups, a coffee machine, a display counter, people enjoying their coffee, and someone behind the bar asking what they would like to order. We rarely think about everything that must be done before the doors open each morning. She knows. At twenty-one, she runs her own café. Her age may be the first thing that makes her story interesting. We usually associate being twenty-one with studying, first jobs, or discovering what we want to do in life.

But in her case, being young does not mean living without responsibility. Running a business means that knowing how to make good coffee or create an attractive space is not enough. The café must operate every day. She has to consider costs, supplies, customers, the menu, working hours, and countless small decisions that outsiders never see. Being the owner also means that when something goes wrong, the problem does not disappear at the end of a shift. There is no one else to automatically take responsibility. She must make the decisions herself. This is what interests me most about her story. Running a business quickly reveals the difference between an idea and everyday reality.

From the outside, owning a café may seem like freedom. Creating your own space, deciding how it looks, what it offers, and what atmosphere it has. But with that freedom comes responsibility for making it work. She knows this. She knows how to build her own space, communicate with customers, make decisions, and choose what to invest in.

A niektoré z týchto vecí sa nedajú naučiť z učebnice. Pri jej príbehu je jednoduché sústrediť sa na číslo dvadsaťjeden. Je nezvyčajné stretnúť mladú ženu, ktorá v tomto veku vedie vlastnú kaviareň. Jej kaviareň je výsledkom toho, čo vie, ale zároveň miestom, kde sa ich stále učí robiť. A možno práve to je na jej príbehu najzaujímavejšie. Má dvadsaťjeden rokov. Nemusí ešte vedieť všetko. Ale už vie, aké je niesť zodpovednosť za niečo, čo je jej vlastné.

And some of these things cannot be learnt from a textbook.
It is easy to focus on the number twenty-one in her story. It is unusual to meet a young woman who runs her own café at that age. Her café is the result of what she knows, but also a place where she continues to learn. And perhaps that is what makes her story most interesting. She is twenty-one. She does not have to know everything yet. But she already knows what it means to take responsibility for something of her own.

„Treba byť silná, treba byť priebojná a netreba sa vzdávať.“
- Anetta, modelka

“Be strong, be determined,
and never give up.”
- Anetta, Model

Vedieť sa postaviť pred druhých

O modelingu ako profesii, sebaprezentácii a skúsenosti mladej ženy, ktorá sa napriek veľkej konkurencii prebojovala až do finále medzinárodnej súťaže Top Models International v Monaku.

Modeling môže zvonka pôsobiť jednoducho. Človek stojí pred fotoaparátom, prejde sa po móle alebo predstaví oblečenie. Za výslednou fotografiou či niekoľkými minútami na móle je však práca, ktorú divák často nevidí. Tak ako iné profesie, aj modeling má svoje požiadavky. Modelky a modeli sa učia pracovať s pohybom, držaním tela, výrazom, objektívom či priestorom. Musia vedieť reagovať na pokyny fotografa alebo tímu, prispôsobiť sa konkrétnemu zadaniu a profesionálne fungovať aj v situáciách, keď majú na prípravu veľmi málo času.

Pri niektorých typoch modelingu či súťaží sa zároveň uplatňujú konkrétne profesijné kritériá, napríklad výška alebo ďalšie parametre vyplývajúce z daného formátu. Aj preto je modeling profesiou, ktorá má svoje pravidlá, nároky aj zručnosti, ktoré si človek postupne osvojuje.

Anetta túto skúsenosť pozná. Ako mladá žena sa dokázala presadiť vo veľkej medzinárodnej konkurencii a prebojovať sa až do finále súťaže Top Models International v Monaku. Jej cesta pritom viedla cez niekoľko výberových etáp. Najskôr musela uspieť v národnom finále v Bratislave, následne postúpila do semifinále v Bruseli a napokon získala miesto medzi finalistkami medzinárodnej súťaže v Monaku.

Knowing How to Stand Before Others

On modeling as a profession, self-presentation, and the experience of a young woman who, despite fierce competition, made it all the way to the finals of the international Top Models International competition in Monaco.

Modeling may seem simple from the outside. A person stands in front of a camera, walks down a runway, or presents clothing. Yet behind the final photograph or those few minutes on the runway lies work that the audience often does not see. Like any other profession, modeling has its own demands. Models learn how to work with movement, posture, facial expressions, the camera, and space. They must be able to follow instructions from photographers or other team members, adapt to specific assignments, and perform professionally even when they have very little time to prepare.

Certain types of modeling and competitions also involve specific professional criteria, such as height or other requirements determined by the particular format. Modeling is therefore a profession with its own rules, demands, and skills that individuals gradually develop through experience.

Anetta knows this from personal experience. As a young woman, she managed to stand out in a highly competitive international environment and reach the finals of the Top Models International competition in Monaco. Her journey involved several selection stages. First, she had to succeed in the national finals in Bratislava, then advance to the semifinals in Brussels, and finally secure a place among the finalists of the international competition in Monaco.

Jej úspech však nespočíval iba v splnení požiadaviek súťaže. Pozornosť poroty zaujal aj jej osobný príbeh. Anetta sa modelingu a pózovaniu venovala už od detstva, keď prirodzene vyhľadávala príležitosti postaviť sa pred fotoaparát. To, čo bolo spočiatku detskou záľubou, sa postupne stalo súčasťou jej profesijných ambícií. Práve tento príbeh dokázal v silnej konkurencii osloviť porotcov a ukázať, že za jej účasťou v súťaži stojí dlhodobý záujem o modeling.

Jej cesta však nie je zaujímavá iba tým, kam sa v súťaži dostala. Rovnako dôležité je, čo všetko sa musela naučiť, aby sa tam vôbec mohla dostať. Pracovať s pohybom. Prezentovať sa pred ľuďmi, ktorých nepozná. Reagovať na pokyny. Zvládnuť stres. Pripraviť sa na fotenie či módnu prehliadku. A zároveň fungovať v prostredí, ktoré má svoje profesionálne očakávania. Práve preto by bola škoda zhrnúť jej skúsenosť iba vetou, že sa dostala do finále medzinárodnej modelingovej súťaže.

Pre *Ony vedia* je zaujímavejšia otázka: Čo dnes vie, čo pred touto skúsenosťou nevedela?

Vie vystupovať pred ľuďmi, vie, čo všetko modeling ako profesia vyžaduje, a vie aj to, že každá žena je krásna a že neexistuje jedna správna podoba ženského tela alebo jedna univerzálna predstava krásy. Trendy, estetické preferencie aj požiadavky jednotlivých oblastí modelingu sa menia a líšia.

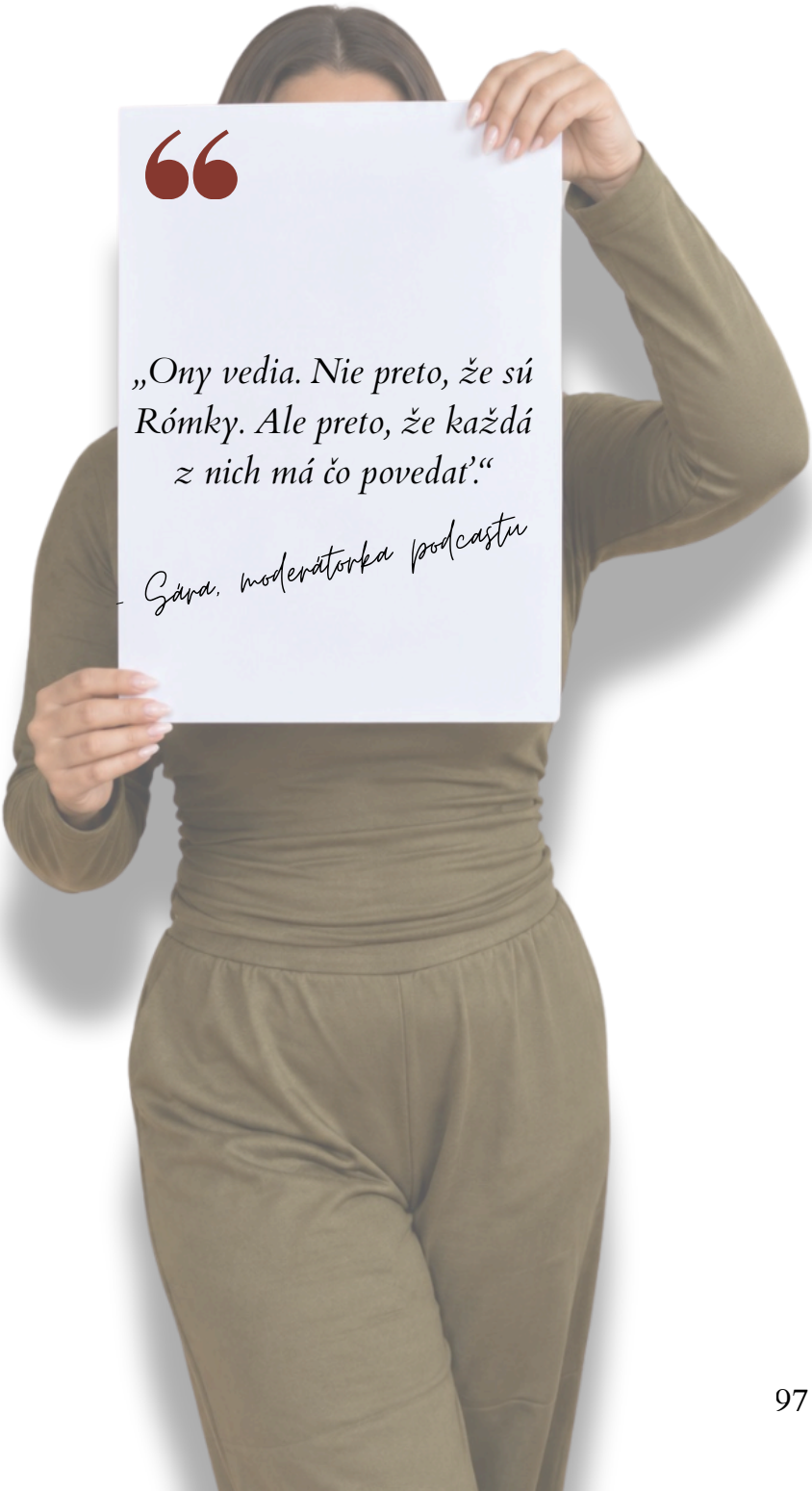
Her success, however, was not simply a matter of meeting the competition's requirements. Her personal story also captured the judges' attention. Anetta had been interested in modeling and posing since childhood, naturally seeking opportunities to stand in front of the camera. What began as a childhood passion gradually became part of her professional ambitions. It was this story that resonated with the judges in a highly competitive environment, demonstrating that her participation in the competition was rooted in a long-standing interest in modeling.

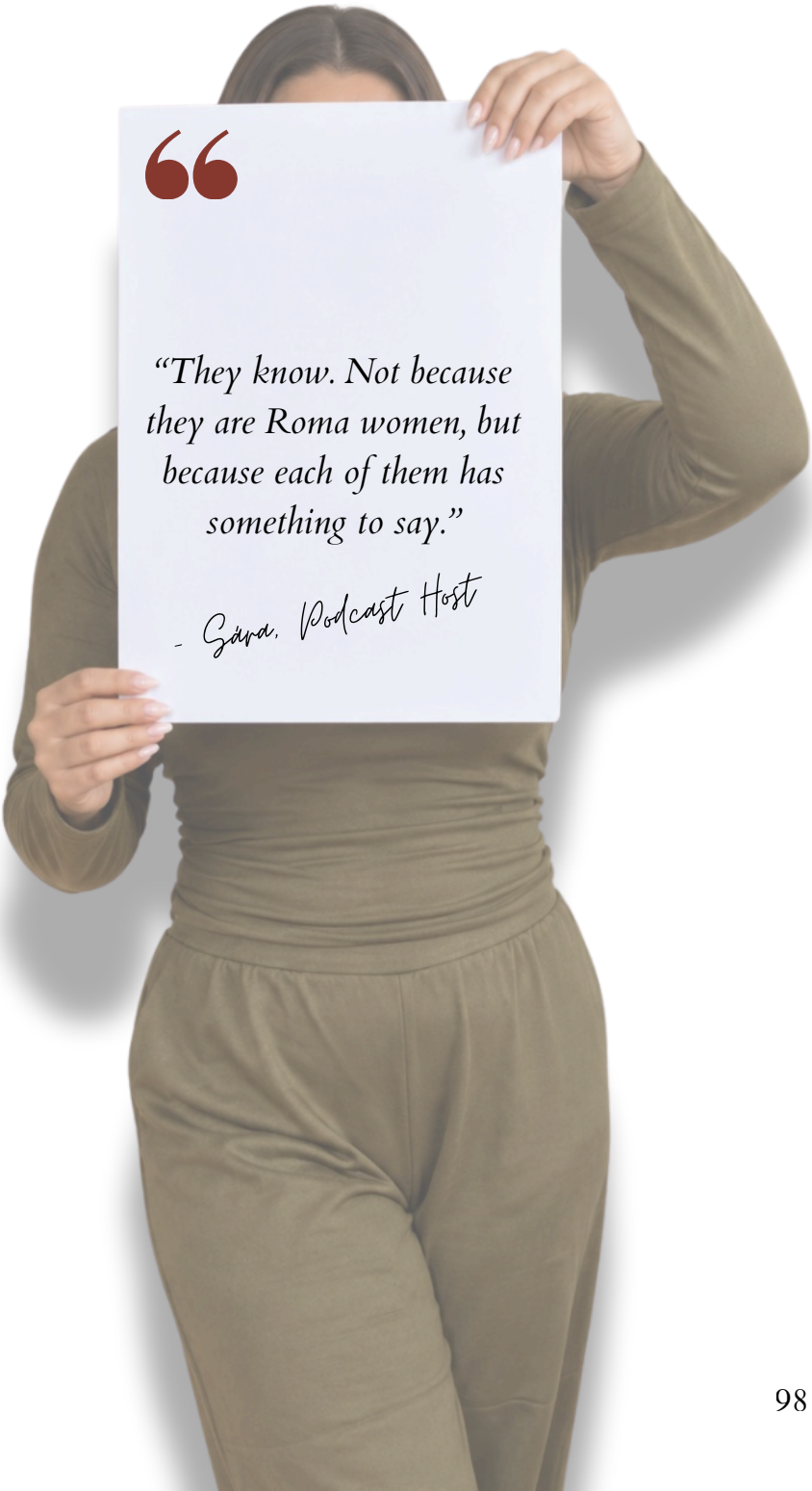
What makes her journey interesting, however, is not only how far she progressed in the competition. Equally important is everything she had to learn to get there. How to control her movements. How to present herself in front of people she had never met. How to respond to instructions. How to manage stress. How to prepare for a photoshoot or a fashion show. And how to navigate an environment with its own professional expectations. That is precisely why it would be a shame to reduce her experience to a single statement about reaching the finals of an international modeling competition.

For Ony vedia, a more interesting question is: What does she know today that she did not know before this experience?

She knows how to present herself in front of others, understands what modeling requires as a profession, and recognizes that every woman is beautiful and that there is no single correct body type or universal standard of beauty. Trends, aesthetic preferences, and the requirements of different areas of modeling change and vary.

„Ony vedia. Nie preto, že sú Rómky. Ale preto, že každá z nich má čo povedať.“
– Sára, moderátorka podcastu

“They know. Not because they are Roma women, but because each of them has something to say.”
- Sára, Podcast Host

Vedieť, prečo rozprávam ich príbehy

O vzniku Ony vedia, počúvaní, reprezentácii a o tom, čo zostáva po dvanástich stretnutiach.

V tejto knihe som doteraz zostávala prevažne na druhej strane rozhovoru. Kládla som otázky, počúvala odpovede a snažila sa porozumieť skúsenostiam žien, ktorých profesijné a životné cesty sú od seba často veľmi vzdialené. Posledný príbeh je preto trochu iný. Nezačína sa povolaním jednej z mojich hostiek, ale otázkou, prečo som ich vôbec začala vyhľadávať.

Volám sa Sára Danielová. Pôsobím ako interná doktorandka a výskumníčka v Rómskom advokačnom a výskumnom stredisku.

Vo svojej odbornej práci sa dlhodobo venujem rómskej identite, diskriminácii a protirómskemu rasizmu. Zaujíma ma najmä to, ako spoločenské prostredie ovplyvňuje spôsob, akým ľudia vnímajú vlastnú identitu, a ako sa predsudky a protirómske postoje menia v súčasnej spoločnosti vrátane digitálneho priestoru. Som zároveň Rómka. Táto skutočnosť je súčasťou môjho života aj perspektívy, z ktorej niektoré témy skúmam. Neznamená však, že vysvetľuje všetko, čomu sa venujem, čo viem alebo kým som. Práve tento rozpor stál aj pri vzniku *Ony vedia.* Dlhodobo som si všímala, že rómske ženy sú vo verejnom priestore často prítomné prostredníctvom tém, ktoré súvisia s ich etnickým pôvodom. Hovorí sa o diskriminácii, chudobe, sociálnom vylúčení, vzdelávaní, materstve či postavení rómskych komunít. Sú to legitímne a dôležité témy. Problém nastáva vtedy, keď sa stanú takmer jedinými témami, prostredníctvom ktorých je rómska žena verejne čitateľná. Začala ma preto zaujímať jednoduchá otázka: Čo o konkrétnej žene zostáva neviditeľné, keď o nej ako prvé vieme, že je Rómka?

Knowing Why I Tell Their Stories

On the creation of Ony vedia (They Know), listening, representation, and what remains after twelve encounters.

Until now, I have mostly remained on the other side of the conversation in this book. I asked questions, listened to answers, and tried to understand the experiences of women whose professional and personal journeys often differ greatly. The final story is therefore a little different. It does not begin with the profession of one of my guests, but with the question of why I started seeking them out. My name is Sára Danielová. I am a full-time doctoral student and a researcher at the Roma Advocacy and Research Centre. My academic work has long focused on Roma identity, discrimination, and anti-Roma racism. I am particularly interested in how the social environment shapes people's perceptions of their own identity and how prejudice and anti-Roma attitudes are changing in contemporary society, including in digital spaces. I am also a Roma woman. This is part of my life and the perspective from which I explore certain topics. But it does not explain everything I do, everything I know, or who I am. This very contradiction was also behind the creation of Ony vedia (They Know). For a long time, I noticed that Roma women often appear in public discourse through issues related to their ethnicity. Discussions focus on discrimination, poverty, social exclusion, education, motherhood, or the position of Roma communities. These are legitimate and important topics. The problem arises when they become almost the only ways in which Roma women are publicly perceived. I therefore began asking myself a simple question: What remains invisible about a woman when the first thing we know about her is that she is Roma?

Z tejto otázky postupne vzniklo *Ony vedia.* Nechcela som vytvoriť projekt založený na dokazovaní, že rómske ženy sú vzdelané, pracovité alebo úspešné. Takýto prístup môže pôsobiť pozitívne, ale stále vychádza z predstavy, že určitá skupina musí svoju hodnotu voči existujúcemu stereotypu preukazovať. Rovnako som nechcela vytvoriť nový ideálny obraz rómskej ženy, ktorý by iba nahradil ten negatívny. Zaujímala ma rozmanitosť.

Preto som sa nechcela žien pýtať iba na to, aké je byť Rómkou. Chcela som vedieť, čo robia, čomu rozumejú, aké rozhodnutia pri svojej práci prijímajú, čo sa počas rokov naučili a čo by človek, ktorý ich stretne prvýkrát, nemal šancu vedieť. Počas rozhovorov som sa preto dostávala do svetov, ktoré sama profesionálne nepoznám. Mohla som sa pýtať, ale odborníčkou na ich skúsenosť bola vždy žena sediaca oproti mne. A to postupne menilo aj spôsob, akým som rozhovory viedla. Na začiatku som prirodzene prichádzala s pripravenými otázkami a predstavou o témach, ktorých sa chcem dotknúť. Postupne som si však začala viac uvedomovať, že dobrý rozhovor nevzniká iba položením dobrej otázky. Rovnako dôležité je vedieť ustúpiť od vlastnej predstavy o tom, kam má rozhovor smerovať. Niektoré z najpodstatnejších odpovedí totiž prišli vo chvíľach, ktoré som nenaplánovala. Práve tie patrili medzi najkrajšie časti celého projektu. Nie nevyhnutne preto, že išlo o pozitívne alebo výnimočné príbehy. Najviac ma bavili momenty, keď žena začala hovoriť o svojej práci alebo skúsenosti tak prirodzene, že rozhovor prestal pôsobiť ako rozhovor pre podcast. Vtedy som mala pocit, že počúvam presne to, čo som na začiatku hľadala. Otázku možno položiť za niekoľko sekúnd, odpoveď však môže otvoriť skúsenosť, ktorú si druhý človek nesie celé roky. Ešte výraznejšie som túto zodpovednosť pocítila pri písaní knihy.

From this question, Ony vedia (They Know) gradually emerged.
I did not want to create a project aimed at proving that Roma women are educated, hardworking, or successful. Such an approach may seem positive, but it still assumes that a particular group must prove its worth against an existing stereotype.
Nor did I want to create a new ideal image of Roma women that would simply replace the negative one. I was interested in diversity. That is why I did not want to ask women only what it means to be Roma. I wanted to know what they do, what they understand, what decisions they make at work, what they have learnt over the years, and what someone meeting them for the first time would never know. Through these conversations, I entered professional worlds unfamiliar to me. I could ask questions, but the expert on each experience was always the woman sitting opposite me. This gradually changed the way I conducted interviews. At first, I naturally came with prepared questions and an idea of the topics I wanted to explore. Over time, however, I realised that a good conversation is not just about asking the right question. It is equally important to let go of your own expectations about where the conversation should lead.
Some of the most meaningful answers came in moments I had not planned. Those were among the most beautiful parts of the entire project. Not necessarily because the stories were positive or extraordinary. What I enjoyed most were the moments when a woman began speaking about her work or experiences so naturally that the conversation no longer felt like a podcast interview. That was when I felt I was hearing exactly what I had been looking for from the beginning. A question can be asked in seconds, but the answer may reveal an experience someone has carried for years. I felt this responsibility even more strongly when writing the book.

Ony vedia však nie je vedecká štúdia a ženy v tejto knihe nie sú participantkamki, ktorých výpovede majú byť rozdelené do analytických kategórií. Sú to konkrétne osoby, ktorých skúsenosť som dostala možnosť sprostredkovať ďalším ľuďom. A práve preto som sa počas písania viackrát vracala k otázke, či žena, ktorú opisujem na papieri, zostáva tou istou ženou, s ktorou som sedela pri rozhovore. Po všetkých rozhovoroch totiž viem s väčšou istotou povedať najmä to, že rómske ženy nemožno vysvetliť jedným príbehom. Majú spoločnú etnickú identitu, ale nemajú spoločný životopis. Nemajú rovnaké vzdelanie, povolanie, ambície, názory ani predstavu o úspechu. Dokonca ani vlastnú rómsku identitu nemusia prežívať rovnakým spôsobom.

A nemusia. Pre mňa osobne je práve toto najdôležitejším výsledkom *Ony vedia.* Nie zoznam úspechov žien, ktoré som stretla. Nie dôkaz, že stereotypy sú nesprávne. Ani nový návod na to, ako by mala byť rómska žena zobrazovaná. Skôr vedomie, že problémom stereotypu nie je iba to, že môže byť negatívny. Problémom je, že z množstva rozdielnych ľudí vytvára jednu predstavu. Preto by odpoveďou nemal byť jeden nový, pozitívnejší obraz. Odpoveďou môže byť množstvo obrazov.

Ony vedia (They Know), however, is not a scientific study, and the women in this book are not research participants whose statements are to be divided into analytical categories. They are individuals whose experiences I have had the opportunity to share with others. That is why, while writing, I repeatedly asked myself whether the woman I was describing on paper was still the same woman I had sat with during our conversation. After all these interviews, one thing I can say with greater certainty is that Roma women cannot be defined by a single story. They share an ethnic identity, but not the same life story. They do not have the same education, professions, ambitions, opinions, or ideas of success. They may not even experience their Roma identity in the same way. And they do not have to. For me, this is the most important outcome of Ony vedia. Not a list of achievements of the women I met. Not proof that stereotypes are wrong. Nor a new guide to how Roma women should be represented. Rather, it is the understanding that the problem with stereotypes is not only that they can be negative. The problem is that they reduce many different people to a single image. The answer, therefore, should not be one new, more positive image. The answer may be many different images.

Záver

Týchto dvanásť príbehov neposkytuje odpoveď na otázku, aké sú rómske ženy. Taká odpoveď neexistuje. Každá zo žien má inú cestu, profesiu, vzdelanie, rodinné zázemie, skúsenosti aj predstavu o úspechu.

Cieľom knihy preto nie je nahradiť negatívny stereotyp pozitívnym stereotypom. Nechce povedať, že rómske ženy sú „všetky pracovité“, „všetky silné“ alebo „všetky úspešné“. Chce ukázať, že žiadna skupinová nálepka nedokáže vyrozprávať konkrétny ľudský život.

Možno preto poslaním tejto knihy nikdy nebolo vytvoriť nový obraz rómskej ženy. Jej cieľom bolo ukázať, že jeden obraz nikdy nestačí. A ak si čitateľ po jej prečítaní pri stretnutí s rómskou ženou nepoloží ako prvú otázku, čo jej pôvod vypovedá o jej živote, ale začne sa zaujímať o to, kým je, čo robí, čo zažila a čo vie, potom táto kniha splnila svoj účel.

Pretože skôr, než si vytvoríme predstavu o tom, aký človek je, mali by sme mu dať príležitosť ukázať nám, kým skutočne je.

Conclusion

These twelve stories do not answer the question of what Roma women are like. There is no single answer. Each woman has her own path, profession, education, family background, experiences, and idea of success.

The aim of this book is therefore not to replace a negative stereotype with a positive one. It does not seek to claim that Roma women are “all hardworking”, “all strong”, or “all successful”. It aims to show that no group label can tell the story of an individual life.

Perhaps, then, the purpose of this book was never to create a new image of Roma women. Its purpose was to show that one image is never enough.

And if, after reading it, someone meets a Roma woman and, instead of first wondering what her ethnicity says about her life, becomes interested in who she is, what she does, what she has experienced, and what she knows, then this book has fulfilled its purpose.

Because before forming an opinion about who someone is, we should give them the opportunity to show us who they truly are.

Zoznam použitej literatúty/ References

Alba Pagán, E., & Vasileva Ivanova, A. (2020). Gitanas without a tambourine: Notes on the historical representation and personal self-representation of the Spanish Romani woman. European Journal of Women's Studies, 27(2), 145–165. https://doi.org/10.1177/1350506819898739

Barbour, J. B., & Lammers, J. C. (2015). Measuring professional identity: A review of the literature and a multilevel confirmatory factor analysis of professional identity constructs. Journal of Professions and Organization, 2(1), 38–60. https://doi.org/10.1093/jpo/jou009

European Union Agency for Fundamental Rights. (2019). Second European Union Minorities and Discrimination Survey: Roma women in nine EU Member States. Publications Office of the European Union. https://fra.europa.eu/en/publication/2019/roma-women-nine-eu-member-states

Finnegan, E., Oakhill, J., & Garnham, A. (2015). Counter-stereotypical pictures as a strategy for overcoming spontaneous gender stereotypes. Frontiers in Psychology, 6, Article 1291. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2015.01291

Hnízdo Dianišková, E. (2023). Twice as good as others (and still discriminated): Successful Romani women representation in the Czech and Slovak media [Master's thesis, Umeå University]. DiVA. https://umu.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2:1836470

Kasperiuniene, J., & Zydziunaite, V. (2019). A systematic literature review on professional identity construction in social media. SAGE Open, 9(1), 1–11. https://doi.org/10.1177/2158244019828847

Kroon, A. C., Kluknavská, A., Vliegenthart, R., & Boomgaarden, H. G. (2016). Victims or perpetrators? Explaining media framing of Roma across Europe. European Journal of Communication, 31(4), 375–392. https://doi.org/10.1177/0267323116647235

Richards, Z., & Hewstone, M. (2001). Subtyping and subgrouping: Processes for the prevention and promotion of stereotype change. Personality and Social Psychology Review, 5(1), 52–73. https://doi.org/10.1207/S15327957PSPR0501_4European Union

Sedláková, R. (2021). Media construction of deviance – othering of Roma minority in television news discourse. Social Pathology and Prevention, 7(2), 11–34. https://doi.org/10.25142/spp.2022.004

Názov: Ony Vedia
Autor: PhDr. Sára DANIELOVÁ
Vydavateľstvo: Rómske advokačné a výskumné stredisko
Grafická úprava: PhDr. Petra Kurtanská
Jazyková úprava: PaedDr. Monika Orliková, PhD.
Rozsah: 108 s.
Tlač:
ISBN 978-80-570-8767-0 (tlačené vydanie)
ISBN 978-80-570-8766-3 (elektronické vydanie)

Ony vedia. Nie preto, že sú Rómky.
Ale preto, že každá z nich má čo povedať.

12 žien, 12 príbehov.
Viac než jedna identita.

ISBN 978-80-570-8766-3

9 788057 087670